

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Кафедра педагогічних технологій початкової освіти

ПАСКАЛЬ О.В.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

**ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, ОРГАНІЗАЦІЇ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В СОЦІАЛЬНІЙ
СФЕРІ»**

**для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за
спеціальністю 231 Соціальна робота**

Одеса – 2024

 <p>Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського</p>	<p>Навчальна дисципліна МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ</p> <p>Галузь знань: 23 Соціальна робота Освітньо-професійна програма: Соціальна робота Спеціальність: 231 Соціальна робота Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський) Рік навчання: 3 Семестр: 5 Обсяг дисципліни, кредити ЄКТС/години: 5/150 Мова навчання: українська</p>
<p>Лектор курсу</p> 	<p>Паскаль Олена Вікторівна</p> <p>Посада: доцент</p> <p>Вчений ступінь: кандидат педагогічних наук</p> <p>Профайл викладача: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=list_works&hl=ru&user=FKT_8icAAAAJ</p>
<p>Контактна інформація</p>	<p>Paskal.OV@pdpu.edu.ua</p>

Дисципліна «Методологія наукових досліджень в соціальній сфері» є базовим обов'язковим компонентом у професійній підготовці фахівців зі спеціальності Соціальна робота і передбачає розвиток аналітичних навичок, вміння системно аналізувати проблеми та явища в соціальній сфері; підготовку майбутнім фахівців соціоамічної сфери до планування і проведення власних досліджень у соціальній роботі, вміння формулювати дослідницькі проблеми, обирати відповідні методи дослідження, збирати, аналізувати та інтерпретувати результати дослідження. Засвоєння методології наукових досліджень дозволить майбутнім соціальним працівникам більш обґрунтовано підходити до розв'язання проблем клієнтів і організацій. Навчання методології наукових досліджень сприяє розвитку наукового мислення та дослідницької культури у студентів та вміння орієнтуватися в сучасних наукових тенденціях, адаптувати свою роботу до змін в соціальному середовищі та розробляти нові, більш ефективні підходи до вирішення проблем. Таким чином, вивчення дисципліни «Методологія наукових досліджень в соціальній сфері» є важливим компонентом академічної підготовки студентів спеціальності Соціальна робота і сприяє підвищенню їх професійного рівня та здатності ефективно працювати з клієнтами та вирішувати соціальні проблеми.

УДК: 001.891+361

*Рекомендовано до друку вченою радою Університету Ушинського
(протокол № 9 від 29 лютого 2024 р.)*

Рецензенти:

Хаджирадєва С.К. – доктор наук з державного управління, професор, проректор з навчальної роботи Державного університету інтелектуальних технологій зв'язку

Дунаєва Л.М. – доктор політичних наук, професор кафедри соціальної роботи Одеського національного університета ім. І.І. Мечникова

Постоян Т.Г. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського.

Паскаль О.В.

Методичні рекомендації до проведення практичних занять, організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Методологія наукових досліджень в соціальній сфері» [для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, галузі знань 231 Соціальна робота, спеціальності 231 «Соціальна робота»]. Одеса : Університет Ушинського, 2024. 72 с.

Методичні рекомендації до проведення практичних занять, організації самостійної роботи обов'язкової навчальної дисципліни «Методологія наукових досліджень в соціальній сфері» містять плани проведення, зміст практичних занять та самостійної роботи, технологічну карту дисципліни, тематику індивідуальних навчально-дослідних завдань та методичні рекомендації щодо їх виконання. Розроблені для ознайомлення здобувачів вищої освіти зі структурою та змістом навчальної дисципліни і призначені для планування, підготовки та проведення практичних занять та самостійної роботи.

ЗМІСТ

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ..	5
РОЗДІЛ 1 МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	7
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ.....	20
РОЗДІЛ 3 КОНТРОЛЬНІ ЗАСОБИ ПЕРЕВІРКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРАКТИЧНОЇ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	23
РОЗДІЛ 4 КОНТРОЛЬНІ ЗАСОБИ ПЕРЕВІРКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРАКТИЧНОЇ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	29
ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ З КУРСУ «МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ».....	33
ГЛОСАРІЙ.....	40
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ.....	71

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Запит сучасного суспільства і тенденції розвитку бакалаврських програм за спеціальністю «Соціальна робота» актуалізують потребу оптимізації кадрового забезпечення закладів освіти різних рівнів і типів і спеціальних закладів освіти, які володіють професійними компетентностями, достатніми для реалізації завдань забезпечення розвитку соціального і соціально-педагогічного потенціалу особистості здобувача освіти на відповідному професійному рівні, здатного забезпечувати профілактику негативних соціальних проявів в поведінці соціальних груп і окремих осіб та психологічну допомогу представникам соціально-вразливих верств населення, а також особам у складних життєвих обставинах.

Мета навчальної дисципліни є ґрунтовне вивчення студентами теоретико-методологічних основ наукового дослідження, ознайомлення процесом з наукового пізнання і творчості, оволодіння комплексною методикою самостійного наукового дослідження в галузі соціальної роботи. Вивчення дисципліни забезпечить студентам більш успішне виконання навчальних завдань з інших дисциплін, які потребують проведення наукових досліджень, аналізу інформаційних джерел, узагальнення теоретичного матеріалу та розробки практичних пропозицій і рекомендацій, виконання і підготовки курсових та магістерських робіт, написання наукових статей, підготовки доповідей на науково-практичні конференції та ін.

Очікувані програмні результати навчання:

ПРН 01. Здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами.

ПРН 03 Ідентифікувати, формулювати і розв'язувати завдання у сфері соціальної роботи, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід.

ПРН 09 Використовувати відповідні наукові дослідження та застосовувати дослідницькі професійні навички у ході надання соціальної допомоги.

Очікувані результати навчання дисципліни:

знати:

- загальні принципи і підходи до соціальних досліджень;
- методологію соціальних досліджень;
- понятійно-термінологічний апарат;
- специфіку соціальних досліджень;
- інформаційні системи наукових досліджень;
- ринок науково-технічних розробок;
- основи авторського права;

уміти:

- застосовувати методику соціального дослідження;
- оцінювати ризики та економічну ефективність соціальних досліджень;
- проводити соціальні дослідження;
- впроваджувати соціальні дослідження в практичну діяльність;

– аналізувати та узагальнювати результати соціальних досліджень в формі статей, курсових робіт, випускних кваліфікаційних (магістерських) робіт.

Унаслідок досягнення результатів навчання здобувачі вищої освіти в контексті змісту навчальної дисципліни мають опанувати такі компетентності:

Загальні компетентності:

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. .

ЗК 8. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК 9. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 10. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 12. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

Фахові (предметні) компетентності спеціальності:

СК 7. Здатність до співпраці у міжнародному середовищі та розпізнавання міжкультурних проблем у професійній практиці.

СК 13. Здатність до розробки та реалізації соціальних проектів і програм.

СК 18. Здатність до генерування нових ідей та креативності у професійній сфері.

ОПАНОВУЮЧИ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗДОБУВАЧ ПОВИНЕН ДОТРИМУВАТИСЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ:

– сумлінно, вчасно й самостійно (крім випадків, які передбачають групову роботу) виконувати навчальні завдання, завдання проміжного та підсумкового контролю;

– бути присутнім на всіх навчальних заняттях, окрім випадків, викликаних поважними причинами;

– ефективно використовувати час на навчальних заняттях для досягнення навчальних цілей, не марнуючи його на зайві речі;

– сумлінно виконувати завдання з самостійної роботи, користуватися інформацією з надійно перевірених джерел, опрацьовувати запропоновані та додаткові літературні джерела та Інтернет-ресурси.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
		Денна
1	<i>Семінар-практикум «Наука як вид людської діяльності»</i>	2
2	<i>Дискусія «Науково-дослідна робота студентів»</i>	2
3	<i>Семінар-практикум «Кваліфікаційні науково-дослідні роботи студентів»</i>	2
4	<i>Вирішення практичних завдань «Інформаційне забезпечення науково-дослідної діяльності»</i>	2
5	<i>Вирішення практичних завдань «Пошук, накопичення та обробка наукової інформації»</i>	4
6	<i>Дискусія «Методологія та методи наукового дослідження в соціальній роботі»</i>	4
7	<i>Кейс-стаді «Організація та проведення дослідження в соціальній сфері»</i>	4
8	<i>Вирішення практичних завдань «Побудова аргументації у науковому дослідженні»</i>	4
90	<i>Рольова гра «Академічне письмо та академічна доброчесність наукових досліджень»</i>	2
10	<i>Тренінг «Захист та оцінювання кваліфікаційної роботи»</i>	4
Всього годин:		30

Семінар-практикум «Наука як вид людської діяльності»

Форма організації на занятті: *участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:*

Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:

1. Розкрийте найбільш розповсюджені підходи до розуміння науки.
2. Поясніть відмінність понять «знання» та «інформація». Наведіть базові характеристики знання. Чи всяке знання є науковим? Поясніть відмінність наукових та повсякденних знань. Поясніть відмінність наукових та навчальних знань. У яких станах можуть знаходитись наукові знання? Яке місце в наукових знаннях займає теорія?
3. Що розуміють під поняттям «теоретичний об'єкт»? Яким чином з'являються теоретичні об'єкти у соціальній роботі?
4. Розкрийте напрями, за якими здійснюються наукові дослідження у соціальній роботі.
5. Розкрийте основні причини неефективного використання наукового потенціалу вітчизняних університетів у наукових розробках.

6. Яка номенклатура спеціальностей діє на теренах України.
7. Розкрийте значення терміна «магістр». та «бакалавр». Яка основна мета введення кваліфікаційних рівнів? Чим відрізняється кваліфікаційний рівень бакалавра від кваліфікаційного рівня магістра?

8. Доведіть, що наука є потужною силою розвитку суспільства.

9. Що є джерелом наукових проблем? Що розуміють під поняттям «науковий напрям»? Чим відрізняється «наукова проблема» від «наукового напрямку»? Які Ви знаєте різновиди проблем? Що покладено в основу їх класифікації?

10. Яке головне завдання стоїть перед дослідником при формулюванні теми дослідження? Коли виникає потреба уточнення теми за допомогою розділових знаків. Розкрийте основні вимоги до формулювання теми дослідження. Що може допомогти у виборі теми дослідження?

Обов'язкове практичне завдання:

Завдання:

Робота в малих групах.

1. Наведіть приклад та розкрийте особливості:

- показової проблеми;
- логічної проблеми;
- риторичної проблеми;
- дослідницької проблеми.

Розкрийте логічні правила постановки проблеми.

2. Як Ви вважаєте, чи легко буде захистити дипломну роботу на тему: «Соціальне

виховання школярів»? Чому? Яка низка питань виникає?

а) чи включає тема аналіз історії соціального виховання?

б) про який віковий етап розвитку дітей йде мова?

в) соціальне виховання буде розглядатися у процесі навчання чи позаурочній діяльності?

г) на які особистісні якості буде акцентоване соціальне виховання тощо.

3. Поясніть різницю між поняттями: науковий напрям, проблема, тема. Результати оформіть у вигляді доповіді, доповіді на практичному занятті.

Термін виконання: на практичному занятті.

Дискусія «Науково-дослідна робота студентів»

Форма організації на занятті: участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:

1. Проаналізуйте твердження про те, що «Соціологія науки вивчає взаємодію науки і виробництва, створюючи передумови для узагальнення практичного досвіду, його теоретичного усвідомлення і впливу на виробництво» та дослідіть наукові уподобання студентів спеціальності «Соціальна робота» (які професійні проблеми вважаються найбільш гострими).

2. Яким чином можна стимулювати науково-дослідну роботу студента?

3. Розкрийте основні причини недостатнього розвитку науково-дослідної роботи студентів в умовах університету.

4. Доведіть доцільність та розкрийте види робіт, які сприятимуть вихованню соціального працівника науковця на бакалавраті.

5. Доведіть доцільність та розкрийте види робіт, які сприятимуть вихованню соціального працівника науковця, який навчається у магістратурі?

6. Розкрийте форми науково-дослідної роботи студентів у позанавчальний час.

7. Якою є головна спрямованість курсової роботи?

Обов'язкове практичне завдання:

Завдання:

Робота в малих групах.

1. Опишіть види науково-дослідної роботи студентів. Що Ви можете запропонувати для покращення цієї роботи?

2. Чому Вам слід дивитися на власний проєкт не як на робота дослідника-одинака, а як на бесіду з тими людьми, які будуть читати Вашу роботу?

3. На які питання слід відповісти при виборі теми?

3. Структура дослідження, її значення, які елементи до неї входять?

4. Особливості оформлення титульного листа.

Результати оформіть у вигляді доповіді, доповіді на практичному занятті.

Термін виконання: на практичному занятті.

Семінар-практикум «Кваліфікаційні науково-дослідні роботи студентів»

Форма організації на занятті: участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:

1. Структура дослідження, її значення, які елементи до неї входять? Яким чином пов'язані між собою зміст та структура дослідження?

2. Що входить до елементів понятійного апарату дослідницької роботи?

3. На яких двох основних напрямках слід акцентувати увагу при розкритті актуальності дослідження?

4. Дайте визначення поняття «гіпотеза». Розкрийте вимоги до гіпотези. Які стадії проходить процес розвитку гіпотези? Коли відбувається перетворення гіпотези у наукову теорію? Які Ви знаєте способи перевірки гіпотез?

5. Дайте визначення поняттю «мета дослідження». Яка мета вибудовування саме системи завдань дослідження?

6. Як помилки найчастіше зустрічаються при постановці завдань дослідження?

7. Які звороти слід використовувати при формулюванні практичної значущості?

8. Які рубрики має зв'язати між собою рубрика «Методи дослідження»?

9. На що слід звернути увагу при написанні висновків?

10. Чи згодні Ви з такими висловлюваннями: «Мета виправдовує засоби», «Мета виправдовує зміст і засоби діяльності», «Велика енергія народжується лише для великої мети», «Хто ставить перед собою великі задачі, той знаходить і засоби для їх реалізації».

Обов'язкове практичне завдання:

Завдання:

1. Визначте, про які компоненти дослідження (база, об'єкт, предмет) йде мова у наступних фрагментах:

- колектив співробітників Центру служби зайнятості та їх клієнти...;
- процес становлення центру реабілітації на базі гуманітарного університету з профільним навчанням;
- психолого-педагогічні умови комплексної реабілітації хронічно хворих дітей в оздоровчо-освітньому центрі;
- залежність між стилем спілкування соціального працівника з клієнтом і ефективністю адаптаційного процесу.

2. Виділіть можливий предмет (або предмети), вивчаючи наступні дослідні теми:

- використання нових інформаційних технологій в соціалізації підлітків;
- формування гуманізму як елемент підготовки майбутнього соціального робітника.

3. Якою може бути сформульована тема і об'єкт дослідження, у яких виділено наступний предмет:

- соціально-психологічна адаптація дітей-сиріт в умовах дитячих будинків сімейного типу.

4. Які Ви знаєте варіанти визначення об'єкта і предмета дослідження? Наведіть приклади.

5. Розкрийте вимоги до гіпотез. Наведіть приклади гіпотез і прокоментуйте їх.

6. Розробіть завдання («дерево цілей») до теми «Формування гендерної культури майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки».

7. Спробуйте вибудувати «дерево цілей» для дослідження із соціальної роботи на тему: «Виховання гуманності у майбутніх соціальних працівників в умовах ЗВО».

8. Підготуйте титульний аркуш вашого наукового дослідження. Результати оформіть у вигляді доповіді, доповіді на практичному занятті.

Термін виконання: на практичному занятті.

Вирішення практичних завдань «Інформаційне забезпечення науково-дослідної діяльності»

Форма організації на занятті: участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:

1. Чи може бути проведено наукове дослідження без ознайомлення з документами, що характеризують його предметну галузь?
2. Як ви розумієте поняття «інформаційні ресурси», якою є їх структура?
3. На які дві групи поділяються джерела інформації за ступенем їх науково-аналітичної обробки?
4. Які документи називають первинними? Що таке вторинний документ? Чи тотожними є поняття «первинний документ» та «першоджерело»? Які документи називають інформаційними?
5. Чим відрізняються між собою реферат і анотація? Що таке реферативний журнал (РЖ)? Які українські РЖ містять інформацію щодо соціальної роботи?
6. Що являє собою інформаційна база дослідження?
7. Навіщо досліднику мати знання про систему науково-технічної інформації? Чи може позначатися відсутність цих знань на якості інформаційної бази дослідження?
8. Яке місце в системі інформаційних ресурсів із соціальної роботи посідають бази даних (БД)? Які БД найбільш доцільно використовувати як інформаційний ресурс у дослідженнях з соціальної роботи?

Обов'язкове практичне завдання:

Завдання:

1. Користуючись відомостями про інформаційне забезпечення дослідження складіть список інформаційних видань (вторинних документів), що здатні забезпечити повномасштабний бібліографічний пошук джерел інформації до Вашого наукового дослідження (курсової, бакалаврської чи магістерської роботи).
2. Відвідайте наукову універсальну бібліотеку з метою поповнення робочої картотеки до Вашого наукового дослідження, скориставшись для цього всіма складовими частинами довідково-бібліографічного апарату.
3. За допомогою інформаційних видань Книжкової палати України (книжкового літопису, літопису журнальних статей) складіть список літератури з теми Вашої бакалаврської (курсової) роботи, яка була видана в Україні протягом останніх трьох років.
4. Складіть анотацію та реферат на Вашу наукову роботу (курсову, бакалаврську чи магістерську).
5. Скориставшись інформаційною послугою «Віртуальна бібліографічна довідка», оформіть запит на розробку списку літератури до Вашої курсової, бакалаврської чи магістерської роботи.

Результати доповісти на практичному занятті.

Термін виконання: на практичному занятті.

Вирішення практичних завдань «Пошук, накопичення та обробка наукової інформації»

Форма організації на занятті: участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:

1. Що таке довідково-бібліографічний апарат бібліотеки (ДБА)? Що входить до його складу?

2. Яку роль у бібліографічному пошуку документів у бібліотеці відіграє алфавітнопредметний покажчик (АПП)? Яку роль відіграє робоча картотека джерел інформації у науковому дослідженні?

3. Що таке Універсальна десяткова класифікація (УДК)? У чому полягає її призначення?

4. Інформаційними ресурсами яких провідних бібліотек України, в першу чергу, необхідно скористуватися в процесі здійснення наукового дослідження в галузі соціальної роботи?

5. У чому полягає сенс такої інформаційної послуги, як «віртуальна бібліографічна довідка»?

6. Чим може бути корисним Інтернет як джерело інформації в галузі соціальної роботи?

7. Що містить поняття «бібліографічний апарат наукової роботи»? В який спосіб можуть бути розташовані бібліографічні описи видань у списку використаних джерел? Який документ визначає вимоги до бібліографічного опису джерел інформації?

8. Чи корисними для дослідника, на Вашу думку, є знання про інформаційне забезпечення науково-дослідного процесу?

Обов'язкове практичне завдання:

Завдання:

1. Здійсніть бібліографічний пошук джерел (рефератів) із теми Вашої курсової роботи в електронній реферативній базі даних «Україніка наукова» (<http://www.nbu.gov.ua/db/ref.html>) та пошук авторефератів дисертацій в Електронному каталозі наукової літератури за адресою: <http://search.ukrlibrary.org/cgi-bin/search.pl>.

2. Проаналізуйте електронні інформаційні ресурси Інтернет в галузі соціальної роботи. Складіть список назв таких ресурсів із наведенням режиму доступу до них.

3. Перевірте список використаних джерел до Вашої курсової, бакалаврської чи магістерської роботи на предмет відповідності вимогам Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015. Бібліографічний запис, бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання.

4. Необхідно написати твір на тему «Призначення університету» обсягом 1 сторінка формату А4. У творі потрібно процитувати щонайменше 3 джерела та зробити на них прикінцеві покликання. На окремій сторінці формату А4 пропонується зробити ці ж покликання згідно одного (на вибір, відповідно до спеціальності) із міжнародних стандартів.

Результати доповіді на практичному занятті.

Термін виконання: до наступного практичного заняття.

Дискусія «Методологія та методи наукового дослідження в соціальній роботі»

Форма організації на занятті: *участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:*

1. Яке призначення методології соціальної роботи. Розкрийте об'єкт і предмет дослідження соціальної роботи, як наукового напрямку

2. Дайте визначення поняттю «підхід». Яке його місце у науковому дослідженні? Які ви знаєте підходи? Розкрийте сутність різних підходів до наукового дослідження (системного, праксеологічного, хронологічного, термінологічного, професійно-діяльнісного).

3. Які Вам відомі загальнонаукові методи пізнання? Охарактеризуйте методи: аналізу та синтезу, індукції та дедукції, аналогії та моделювання.

4. Розкрийте взаємодію теоретичного та емпіричного рівнів дослідження із загальнонауковою та конкретнонауковою методологіями. Поясніть залежність теоретичного та практичного рівнів дослідження. Розкрийте теоретичні основи соціальної роботи. Що входить до інструментарію теоретичного рівня дослідження? Розкрийте відомі Вам методи теоретичного рівня дослідження.

5. Охарактеризуйте методи емпіричного рівня дослідження. Чим відрізняються дані спостережень, від емпіричних фактів? Яким чином відбувається перехід від даних спостережень до емпіричного факту?

6. Що слід передбачити, щоб бесіда була результативною?

7. Розкрийте сильні сторони такого методу дослідження, як інтерв'ю.

8. Що являє собою процес побудови анкет?

9. Розкрийте сутність:

- лангітюдного методу,

- методу опитування,

- методу спостереження,

- праксометричного методу,

- методу узагальнення незалежних характеристик,.

10. Розкрийте сутність взаємодії конкретнонаукових та загальнонаукових методів.

11. Розкрийте сутність вивчення передового досвіду у соціальній роботі.

12. Розкрийте сутність психолого-педагогічного дослідження у соціальній роботі.

Обов'язкове практичне завдання:

Завдання:

1. Підготувати реферативне повідомлення та презентацію на тему:

– Методичні основи наукового дослідження.

– Основні принципи загальнонаукових досліджень.

– Основи системного дослідження.

2. Підготувати глосарій: мета дослідження, метод, методика, об'єкт наукових досліджень, об'єкт спостереження, практичне значення, теорія, наукова новизна, гіпотеза, експеримент, методи науки, наука, наукова діяльність, науковий результат, наукові факти, науково– дослідна робота, фундаментальні наукові дослідження.

3. Підготувати логіко–структурні схеми:
  - Методи дослідження.
  - Етапи розробки теорії.
4. Подайте у вигляді системи, явище, яке Ви досліджуєте.
5. Використовуючи метод ідеалізації, розробіть модель явища, яке досліджується (створіть ідеальний об'єкт, ідеальні умови та ін.). Порівняйте створенні Вами ідеальний об'єкт із соціальною, педагогічною, психологічною дійсністю.
6. Підберіть засоби фіксації результатів спостереження у Вашому дослідженні.
7. Розробіть умови, які сприятимуть результативності застосування бесіди як методу дослідження.
8. Розробіть анкету для дослідження Вашої теми, дотримуючись психолого-педагогічних принципів у послідовності подачі запитань.
9. Використовуючи праксометричний метод проаналізуйте продукти діяльності, які будуть використані у науковому дослідженні.

Термін виконання: на практичному занятті.

Кейс-стаді «Організація та проведення дослідження в соціальній сфері»

Форма організації на занятті: участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:

1. Поясніть, чому дослідження в соціальній роботі називають «конкретно-соціологічні дослідження», або «емпіричні дослідження»?
2. Охарактеризуйте основні етапи програми дослідження з соціальної роботи.
3. Доведіть, що вивчення документальних джерел – найважливіший метод дослідження в соціальній роботі.
4. Охарактеризуйте соціометричний метод в соціальній роботі.
5. Охарактеризуйте метод анкетного опитування.
6. Розкрийте інтерв'ю як метод опитування. Розкрийте загальні вимоги до анкети. Переваги й недоліки анкети. Наведіть класифікацію запитань, що використовують в анкетах, та проаналізуйте.
7. У чому полягає сутність контент-аналізу як методу соціологічного дослідження?
8. Розкрийте метод фокусованого групового інтерв'ю.
9. Розкрийте поняття «предмет» і «об'єкт» соціологічного дослідження.
10. Висвітліть основні вимоги до формування гіпотези в дослідженні з соціальної роботи.
11. Охарактеризуйте основні етапи дослідження з соціальної роботи.

Обов'язкове практичне завдання:

Завдання: робота в малих групах.

1. Спробуйте сформулювати об'єкт і предмет у наступних темах досліджень:

- «Реформа освіти в Україні, якою вона повинна бути?»;
  - «Соціальні проблеми нашого міста і шляхи їх подолання»;
  - «Соціальний портрет «типового» одесита».
2. Спробуйте сформулювати робочі гіпотези до наступних проблем:
- «Головні проблеми соціалізації підлітків»;
  - «Проблеми вільного часу студентської молоді»;
  - «Основні причини, що підштовхують молодь до протиправних дій».
3. Спробуйте скласти преамбулу до опитувального листа за наступними темами:
- «Задоволеність рівнем охорони здоров'я громадян міста Одеси»;
  - «Етнічні стереотипи в сучасному багатонаціональному суспільстві»;
  - «Соціальна дискримінація жінок, чи існує вона в сучасному суспільстві?».
4. Спробуйте скласти приблизний макет опитувального листа на задану тему, використовуючи такі типи запитань: відкриті, закриті, напівзакриті, фільтруючі, дихотомічні, контрольні, пастки, шкальні.
- «Моє здоров'я. Як його зберегти?»;
  - «Громадянський шлюб. Чи є потреба закріплювати його законодавчо?»;
  - «Ваше ставлення до шлюбного контракту».
5. Спробуйте скласти програму дослідження на тему:
- «Соціальний портрет сучасного українського студента».
- Термін виконання:** на практичному занятті.

Вирішення практичних завдань «Побудова аргументації у науковому дослідженні»

Форма організації на занятті: участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:

1. Дайте визначення поняттям «ствердження», «доводи» та «факти».
2. Які елементи складають основу дослідницької аргументації?
3. Чи слід визнавати альтернативні ствердження при захисті роботи?
4. Розкрийте поняття «основа» аргументації.
5. Яким чином зробити Ваше ствердження більш конкретним? Як перевірити значимість Вашого твердження? Чи слід обмежувати ствердження (ідею)?
6. Розкрийте структуру доведення головної ідеї Вашого дослідження.
7. Яким чином доцільно повідомляти факти? Як вибрати форму повідомлення? Які факти експерти та читачі вважають надійними?
8. Яким чином відбувається перевірка аргументації (проблема, рішення та підтримці)? Які можуть бути альтернативи до Вашої аргументації? Як бути з альтернативними аргументаціями? Назвіть приклади зізнань та відповідей на альтернативні аргументації.
9. Яким чином працює підстава? Як перевірити надійність Вашої підстави? Яким чином оспорити Вашу підставу?

Обов'язкове практичне завдання:

Завдання: робота в малих групах.

1. Підберіть наукову статтю у журналі, де простежується ґрунтовна аргументація.
2. Підберіть наукову статтю, де присутні елементи аргументації (ствердження, довід, підстави, факти).
3. Підготуйте план побудови аргументації вашого дослідження.
4. Подайте матеріал будь-якої частини вашого дослідження у вигляді таблиці, графіка чи діаграми.
5. Підготуйте альтернативи до Вашої аргументації.
6. Підготуйте відповіді на альтернативні аргументації.
7. Наведіть прийоми перевірки надійності Вашої підстави.
8. Підготуйте основу Вашої дослідницької аргументації.
9. Підберіть альтернативи до Вашої аргументації.

Результати доповіді на практичному занятті.

Термін виконання: на практичному занятті.

Рольова гра «Академічне письмо та академічна доброчесність наукових досліджень»

Форма організації на занятті: участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:

«Судовий процес над...»

а) *Led Zeppelin*:

Підґрунття: Улітку 2016 р. у Лос-Анжелесі відбувся судовий процес над британською рок-гуртом *Led Zeppelin*. Учасники гурту звинувачувалися в крадіжці мелодії американської групи *Spirit*, яка нібито стала вступом до легендарної композиції *Stairway to Heaven*.

Суд присяжних відмовився визнати пісню плагіатом.

б) **Олегом Винником.** *Підґрунття:* Кумира українських жінок Олега Винника звинуватили в плагіаті. Співак нібито вкрав назву, ідею і рими для своєї пісні «Візьми мене в свій полон» у виконавиці Лари Мелтемі. Так стверджує сама маловідома артистка. Як доказ вона навіть поділилася посиланням на свою пісню «Візьми мене в полон!», запис якої була зроблена ще в 2001 році (<https://soundcloud.com/lara-music/lara-meltemi-capture-me>)

в) **Джеффером Кунсом.**

Підґрунття: У Нью-Йорку на площі біля Рокфеллер-центру встановили величезну надувну фігуру "Балерина, що сидить" відомого американського скульптора Джеффа Кунса. Скульптура нагадала багатьом порцелянову статуетку "Балерина Леночка" української художниці Оксани Жникруп. В українських соцмережах і ЗМІ почали лунати звинувачення у плагіаті. Згодом скульптор заявив, що він справді надихнувся роботою українки. А його речниця уточнила, що Кунс мав ліцензію на використання скульптури Жникруп. Втім, і до того Джеффа Кунса кілька разів звинувачували в плагіаті. У березні йому навіть присудили виплатити штраф за його скульптуру «Оголені», яку

визнали плагіатом французької фотографії. Перед тим його тричі звинувачували в копіюванні чужих робіт і двічі визнавали винним.

2. «Межі допустимих запозичень у творчості (на прикладі кіномистецтва)».

- 1966 рік. Біля радянських кінотеатрів – величезні тисняви. У прокат вийшла комедія геніального режисера Леоніда Гайдая «Кавказька полонянка, або Нові пригоди Шурика». Класика радянського кінематографу. Та, як з'ясувалося, «радянський» у ній тільки антураж. Колоритна трійця, яку зіграли легендарні актори Віцин, Нікулін і Моргунов, дуже схожа на героїв американської стрічки «Пісня шахрая» 1930 року.

Схожий і сюжет обох фільмів. У «Пісні шахрая» події розгортаються на Кавказі. Російський бандит Єгор закохується у принцесу Віру. Зі своїми двома напарниками він викрадає дівчину, і трійця потрапляє у різні комічні ситуації. Стрічка закінчується хепі-ендом у кращих голлівудських традиціях – щаслива пара та бандити за ґратами.

- «Діамантова рука». Легендарна комедія 1968 року. Радянський глядач аплодував стоячи режисерові Леоніду Гайдаю за прекрасну кінокартину, не підозрюючи, що на три роки раніше вийшов схожий данський фільм «Бий першим, Фредді!». Сюжетні лінії обох стрічок перегукуються. У данському фільмі розповідається про веселі пригоди чоловіка, який зійшов з корабля, втратив пам'ять і потрапив до бандитів, які помилково прийняли його за таємного агента. Трапляються і схожі соковиті фрази героїв фільму, як-от: «Усе пропало, шеф!» Проте не тільки радянські режисери черпали натхнення у західних колег, але й навпаки.

- Фільм «12 стільців». Комедія, яку ми так любимо і не втомлюємося переглядати знову і знову. Проте не всі фільми про пригоди Остапа Бендера нам відомі. А є ще й американські «12 стільців» режисера Мела Брукса. Існує ще, наприклад, індійська версія «Іронії долі». У комедії «Я люблю Новий рік» впізнаємо так знайомий до болю сюжет: чоловік Рандір, який у 40 років живе з мамою, напередодні свята з друзями добряче напивається і випадково замість свого товариша летить у Нью-Йорк, де потрапляє у квартиру молодій красуні.

Обов'язкове практичне завдання:

Завдання:

1. Розподіліться та розіграйте судові засідання та дійдіть власних висновків щодо оригінальності композиції Stairway to Heaven та Олега Вінника.
  2. Перегляньте й порівняйте кінострічки:
    - «Коммандо» (реж. Марк Лестер, США, 1985) і «День Д» (реж. Михайло Пореченков, Катерина Победінська, Росія, 2008);
    - «Кавказька полонянка, або Нові пригоди Шурика» (реж. Леонід Гайдай) та «Пісня шахрая» 1930 року (реж. Лайонел Барримор, США, 1930).
- «Діамантова рука» (реж. Леонід Гайдай) та данський фільм «Бий першим, Фредді!» (реж. Ерик Баллинг, Данія, 1965).

«12 стільців» (реж Леонід Гайдай, 1971) та «12 стільців» (реж. Мел Брукс, США, 1970).

3. Напишіть твір на обрану тему у

а) власне науковому стилі й

б) науково-популярному підстилі. За наступними кроками:

Крок 1. Самосійно оберіть тему для твору, бажано, щоб вона відповідала спеціальності й таким чином була цікава всій групі.

Крок 2. Знайдіть джерела інформації, де обрана тема висвітлюється в науково-популярному стилі.

Крок 3. Зіставте й проаналізуйте інформацію за темою, написаною науковим та науково-публіцистичним стилем

Крок 4. Напішіть (твори) на обрану тему у двох стилях. Бажано, щоб твори були написані на аркуші формату А 4 так, щоб кожен твір займав половину сторінки і зіставлення було наочним.

Крок 5. Обговоріть ці твори крізь призму специфіки наукового стилю під час практичного заняття.

Термін виконання: до наступного практичного заняття.

Тренінг «Захист та оцінювання кваліфікаційної роботи»

Форма організації на занятті: *участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:*

1. За якою шкалою оцінюється випускова робота науковим керівником та атестаційною комісією?

2. Якою є процедура захисту кваліфікаційної роботи?

3. Які додаткові матеріали, що подаються разом із науковою роботою до атестаційної комісії, здатні характеризували їх наукову і практичну цінність?

4. Які основні критерії оцінювання кваліфікаційної роботи?. На якій шкалі оцінювання ґрунтується подана система оцінювання? Які за цією шкалою існують рівні оцінювання? Які позиції має охоплювати процес оцінювання кваліфікаційної роботи?

5. Розкрийте місце і значення норм оцінювання у процесі контролю написання кваліфікаційної роботи. Як Ви розумієте збалансована норма оцінювання кваліфікаційної роботи?

6. Доведіть доцільність створення системи оцінювання кваліфікаційної роботи.

7. Розкрийте особливості оцінювання рубрик:

- «Вступ» і «Висновки»,

- «Теоретична частина»,

- «Емпірична частина»,

- «Оформлення роботи».

Обов'язкове практичне завдання:

Завдання:

1. Підготуйте текст доповіді на захист курсової, кваліфікаційної роботи.

2. Підготуйте публічну самопрезентацію-захист наукової роботи.

3. Підготуйте до друку тези або наукову статтю, згідно вимог, які ставляться до публікації наукових статей:

- 1) постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- 2) аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- 3) формулювання цілей статті (постановка завдання);
- 4) виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- 5) висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

3. Виділити елементи статті, як бібліографічний показник (УДК), ліворуч; назва статті (по-середині) – великими літерами; ініціали та прізвище автора (авторів) – малими літерами; анотація; ключові слова; текст статті. Нижче тексту статті розміщується список використаної літератури.

4. Врахуйте технічні вимоги до оформлення статті:

- обсяг статті – від 5 до 10 сторінок рукопису А4. Основний текст статті має бути набраним шрифтом Times New Roman, розміром 14 пунктів, міжрядковий інтервал – 1,5. Виділення тексту може бути курсивом, підкреслення не допускається. Параметри сторінки: ліве поле – 3 см, праве – 1,5 см, верхнє і нижнє – по 2 см. Абзацний відступ – 1,5 см. Нумерація сторінок – вгорі посередині.

- рисунки (карти, схеми, фотографії, графіки, діаграми, інші ілюстрації), виконані в кольорі або чорно-білі, необхідно подавати вставленими у текст статті. Рисунки повинні бути пронумеровані в послідовності згадування їх у тексті. Назва рисунку має бути подана в тексті статті одразу під ним.

- таблиці розміщувати у тексті. Кожна таблиця повинна мати заголовок та порядковий номер, на який є посилання в тексті. Якщо в статті одна таблиця, її не нумерують. Таблиці можуть бути виконані лише у редакторі Microsoft Word. Слово «Таблиця» необхідно поміщати вгорі справа над таблицею курсивом, нижче дати її назву по-середині. Розмір цифр і тексту в таблицях – не менше 10 пунктів.

- літературні посилання. Посилання на джерела із списку літератури в тексті статті подавати в квадратних дужках, зазначаючи номер цитованої позиції зі списку літератури та через кому номер сторінки (наприклад [7, с. 112], [2], [3, 7-12, 23]). Літературу оформляти згідно ДСТУ 8302:2015. Список цитованої літератури подавати за алфавітом: спочатку кирилицею, потім латинкою.

- інші вимоги. Особливу увагу слід приділити правильному розміщенню знаків дефіс («-») та тире («—»). Лапки використовувати формату «...» («цитата»). Між ініціалами та прізвищем використовувати нерозривний пробіл (І.°В.°Шевченко).

Термін виконання: на практичному занятті.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Самостійна робота – це вид індивідуальної роботи, яка не є аудиторним навантаженням та виконується у позанавчальний час. Проте самостійну роботу не слід розуміти як домашню.

Самостійна робота є обов'язковою та підзвітною частиною навчального процесу (обов'язкова для всіх студентів, вимагає звіту).

Самостійна робота є нормованою діяльністю (вимагає оцінки, обмежена у часі).

Самостійна робота виконується студентом самостійно та в основному – індивідуально.

Самостійна робота може мати пізнавальний характер, а також розвиваючий, практико-орієнтований або навчально-дослідницький характер.

Творча складова – невід'ємна частина самостійної роботи (варіативність у виборі та виконання завдання).

Принципи організації самостійної роботи студентів в рамках будь-якої дисципліни:

1. *самостійність* – розвиток пізнавальної самостійності студентів;
2. *нормованість* – встановлений мінімальний обсяг, обов'язковий для кожного студента;
3. *інформованість* студентів про цілі та завдання, терміни виконання, форми контролю та самоконтролю, трудомісткості самостійної роботи;
4. *варіативність* – можливість вибору змісту та рівня завдання залежно від особистих переваг;
5. *креативність*.

Ознаками (критерії оцінки) самостійної роботи студента:

- виконання самостійної роботи особисто студентом або самостійна частина колективної роботи;
- закінчена розробка (закінчений етап розробки), в якій розкриваються та аналізуються актуальні проблеми з певної теми та її окремих аспектів, (актуальні проблеми навчальної дисципліни «Методологія наукових досліджень в соціальній сфері», та відповідної сфери практичної діяльності);
- демонстрація достатньої компетентності автора в питаннях, що розкриваються;
- має навчальну, наукову та/або практичну спрямованість та значимість (якщо це навчально-дослідницька робота);
- містить певні елементи новизни (якщо це є науково-дослідна робота).

Структура навчальної діяльності студента при виконанні самостійної роботи:

- осмислення мети;
- оцінка термінів навчальної діяльності;
- оволодіння методами діяльності;

- самоосвіта, самовиховання та самоконтроль;
- виявлення відхилень від мети, уточнення плану, коригування структури діяльності.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Форма контролю
		Денна	
1	Наука як вид людської діяльності	8	Індивідуальна, групова співбесіда усне опитування, перевірка практичних завдань, екзамен
2	Науково-дослідна робота студентів	8	
3	Кваліфікаційні науково-дослідні роботи студентів	8	
4	Інформаційне забезпечення науково-дослідної діяльності	8	
5	Пошук, накопичення та обробка наукової інформації	8	
6	Методологія та методи наукового дослідження в соціальній роботі	8	
7	Організація та проведення дослідження в соціальній сфері	8	
8	Побудова аргументації у науковому дослідженні	8	
9	Академічне письмо та академічна доброчесність наукових досліджень	8	
10	Захист та оцінювання кваліфікаційної роботи	8	
Всього годин		80	

Самостійна робота студентів виконується у трьох видах:

I. Самостійна репродуктивна робота

2. Наука як вид людської діяльності
3. Інформаційне забезпечення науково-дослідної діяльності
4. Методологія та методи наукового дослідження в соціальній роботі

Форми виконання: самостійне прочитання, перегляд, конспектування навчальної літератури, прослуховування лекцій, магнітофонних записів, заучування, переказ, запам'ятовування, повторення навчального матеріалу, складання словника термінів, складання кросвордів та ін.

II. Пізнавально-пошукова самостійна робота

1. Науково-дослідна робота студентів
2. Кваліфікаційні науково-дослідні роботи студентів
3. Пошук, накопичення та обробка наукової інформації

Форми виконання: Підготовка повідомлень, доповідей, виступів на семінарських та практичних заняттях, підбір літератури з навчальної

проблеми, написання контрольної, курсової роботи та ін.

III. Творча самостійна робота

1. Організація та проведення дослідження в соціальній сфері
2. Побудова аргументації у науковому дослідженні
3. Академічне письмо та академічна доброчесність наукових досліджень
4. Захист та оцінювання кваліфікаційної роботи

Форми виконання: написання рефератів, наукових статей, участь у науково-дослідній роботі, підготовка наукової роботи, виконання спеціальних творчих завдань: есе, презентація, побудова моделі, розробка програми тощо.

РОЗДІЛ 3
ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ
ІНДИВІДУАЛЬНО-ДОСЛІДНИХ ЗАВДАНЬ
З КУРСУ «МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В
СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ»

Індивідуальна навчально-дослідна робота є видом позааудиторної індивідуальної діяльності студента, результати якої використовуються у процесі вивчення програмового матеріалу навчальної дисципліни. Завершується виконання ІНЗД прилюдним захистом навчального проєкту.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) з навчальної дисципліни «Методологія наукових досліджень в соціальній сфері» – це вид навчально-дослідної роботи бакалавра, яка містить результати дослідницького пошуку, відображає певний рівень його навчальної компетентності.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Зміст ІНДЗ: завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних, семінарських, практичних занять і охоплює декілька тем або весь зміст навчального курсу.

Орієнтовна структура ІНДЗ – навчально-педагогічного дослідження у вигляді есе, презентації, реферату тощо: вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел.

Виконання індивідуально-дослідних завдань з навчальної дисципліни «Методологія наукових досліджень в соціальній сфері» спрямована на поглиблення теоретичних знань і набуття вмінь дослідницької роботи, передбачає виконання завдань, спрямованих на розвиток самостійності та ініціативності, пошук та опрацювання рекомендованої літератури, підготовку рефератів і наукових доповідей, проведення наукових досліджень, а також індивідуальних завдань у рамках підготовки до участі в конференціях та олімпіадах.

Оскільки індивідуально-дослідна робота – це набір завдань, що мають за мету закріплення навичок роботи із теоретичним матеріалом, використання здобутих знань у практичній діяльності, завдання самостійної дослідницької діяльності з навчальної дисципліни «Методологія наукових досліджень в соціальній сфері» зосереджено за напрямками: словникова робота, робота з першоджерелами, складання структурно-логічних схем лекцій, підготовка мультимедійних презентацій тощо. Передбачається, що виконання цих завдань відображається у вигляді написання окремої індивідуально-дослідної роботи, за яку, згідно зі шкалою оцінювання нараховуються бали.

Словникова робота здійснюється на початку підготовки до вивчення теми та полягає у виписуванні в термінологічний словник основних понять

теми з короткими поясненнями. Ця принципово важлива робота стосується всіх студентів, оскільки для них значна кількість психологічних термінів є новою, а отже засвоєння знань вимагає чіткого усвідомлення змісту тієї чи іншої психологічної категорії.

Складання структурно-логічних схем лекцій є одним із напрямків засвоєння змісту теми через оптимізацію механізмів запам'ятовування. Малювання схем, діаграм, графіків, малюнків сприяє візуальному запам'ятовуванню опрацьованої теми. Доцільно це робити під час або після вивчення змісту теми. Осмислене запам'ятовування передбачає, перш за все, встановлення логічних послідовностей, розбивку матеріалу на частини і знаходження в ній «ключових фраз» або «опорних пунктів». Запам'ятовувати слід саме їх і використовувати як «віхи» – орієнтири. Використання логічних опор, асоціацій і мислене угруповання сприяє усвідомленню матеріалу лекції та його швидкому та тривалому запам'ятовуванню.

Конспектування першоджерел. Конспект – це стислий письмовий виклад найбільш істотного в змісті першоджерела, тобто добір найважливіших і найхарактерніших теоретичних положень і фактів. Робота з першоджерелами здійснюється з метою більш глибокого опанування змісту теми. Вона полягає у складанні конспекту глав, параграфів, розділів, наукових статей, що сприяє більш глибокому розумінню часткових проблем психології у зв'язку із темою, що вивчається. Також це допомагає розширенню особистісного і формуванню наукового світоглядів. Під час роботи можливо створення плану-конспекту, тематичного конспекту, текстуального та вільного конспектів.

При роботі з рекомендованою літературою бажано дотримуватись такої послідовності. Спочатку прочитати відповідний розділ підручника, знайти визначення основних понять, розібратися в їх структурі, у взаємозв'язках різних понять, а потім, коротко законспектувати матеріал, який висвітлював би зміст навчальної теми. За відсутності в рекомендованих підручниках відповіді на якесь питання, потрібно звернутися до наведеної додаткової літератури.

Написання рефератів в структурі НМК відноситься до роботи під час підготовки до семінарських занять, але за змістом – це самостійна навчальна діяльність студента. Навчальний реферат – це самостійна творча робота студента, що засвідчує його знання психологічної літератури з цієї теми, розуміння основних підходів до вирішення наукової і практичної проблеми, а також відображає власні професійні погляди майбутнього педагога вищої школи і демонструє його вміння усвідомлювати психолого-педагогічні явища на основі теоретичних знань. Ця робота передбачає: вибір теми, опрацювання структури реферату, написання його плану, оформлення вступу, основної частини, висновків та додатків, складання бібліографії.

Методичні рекомендації щодо написання реферативних доповідей:

Підготовка реферативних повідомлень є формою самостійного навчання, яка виступає як чинник пошуку, систематизації, поглиблення знань,

формування практичних підходів у реалізації психолого-педагогічних завдань, створення передумов для розвитку умінь у роботі з літературними джерелами.

Вибір теми реферативного повідомлення здійснюється за власною ініціативою студента відповідно до досліджуваної проблематики конкретної теми або обирається серед тем з запропонованого переліку, визначеного викладачем.

Обравши тему, студент має розробити план реферативного повідомлення, який передбачає оптимальну структуру викладу матеріалу через такі основні компоненти:

- *титульна сторінка, зміст;*
- *вступна частина:* містить обґрунтування вибору теми, вказує напрямок її викладу, мету роботи;
- *основний розділ:* включає декілька пріоритетних проблем теми, їх загальну характеристику, особливості конкретних проявів, шляхи розв'язання, перспективи розвитку;
- *заклучна частина:* являє собою підведення підсумків по матеріалу, містить теоретичні висновки, пропозиції щодо поліпшення практичних напрямів використання теоретичної інформації.

Окремо наводиться *перелік* опрацьованих наукових джерел та використаної літератури (не менше 5-ти): чинних нормативних документів, монографій, посібників, підручників тощо.

Матеріал реферативного повідомлення має бути викладений цікаво, системно, цілеспрямовано, послідовно та логічно. Обсяг роботи складає 7-15 сторінок тексту.

Виступаючи з реферативним повідомленням, студент має продемонструвати вміння обґрунтовувати соціальне значення розглянутої проблеми, характеризувати її загальні риси, конкретні особливості, виявити причини, проаналізувати умови та динаміку розвитку, визначити шляхи розв'язання, зробити конкретні висновки. Поряд з цим, він повинен набувати навичок публічних виступів, опановувати прийоми роботи зі слухацькою аудиторією, відповідати на запитання, відстоювати власні переконання тощо.

В структурі одного змістового модуля дисципліни передбачена оцінка не більше одного реферату, написаного одним студентом. Реферати, написані та оформлені із порушенням зазначених вимог, не можуть бути позитивно оцінені викладачем.

Вимоги до розробки мультимедійних презентацій:

1. Назва теми презентації;
2. Основні поняття (не більше 3-х);
3. Основні тези;
4. Цікава інформація з теми (статистика, експерименти тощо);
5. Завдання на перевірку засвоєного матеріалу теми (запитання, тести, перевірочні завдання тощо);
6. Список літератури для самостійного вивчення (не більше 5 джерел);
7. ПІП автора презентації, номер групи.

Індивідуальні навчально-дослідні завдання (за вибором: доповідь/ тези)

№	Завдання	Кількість годин
		Денна форма
1.	Аналіз методологічних підходів до дослідження стереотипів в соціумі	
2.	Вплив соціальних мереж на формування політичних думок	
3.	Роль гендерних стереотипів у трудових відносинах	
4.	Аналіз впливу етнічної приналежності на сприйняття засуджених у ЗМІ	
5.	Методологічний аналіз досліджень з використанням фокус-груп	
6.	Метааналіз ефективності програм соціальної підтримки	
7.	Аналіз використання квалітативних даних у соціальних дослідженнях за допомогою програмного забезпечення	
8.	Розробка етнографічного дослідження у міграційній сфері	
9.	Дослідження впливу пандемії на психосоціальний стан населення	
10.	Порівняльний аналіз методології соціальних досліджень у різних країнах	
11.	Вплив медіа на формування публічної думки про глобальні проблеми	
12.	Ефективність онлайн-терапії у психологічній допомозі	
УСЬОГО ГОДИН:		10

1. Аналіз методологічних підходів до дослідження стереотипів в соціумі. Розгляньте різні методологічні підходи (позитивізм, інтерпретативізм, критична теорія тощо) до дослідження стереотипів. Обґрунтуйте, який підхід буде найефективнішим для розкриття механізмів формування та поширення стереотипів у сучасному суспільстві.
2. Вплив соціальних мереж на формування політичних думок. Розробіть дослідницьку гіпотезу щодо впливу соціальних мереж на політичні погляди громадян. Визначте методи дослідження (анкетування, вивчення соціальних мереж тощо) та плануйте процес збору та аналізу даних.
3. Роль гендерних стереотипів у трудових відносинах. Дослідіть, як гендерні стереотипи впливають на трудові відносини у сучасному суспільстві. Розробіть стратегію збору даних, яка може включати якісні інтерв'ю з працівниками, а також аналіз статистичних даних з різних галузей.
4. Аналіз впливу етнічної приналежності на сприйняття засуджених у ЗМІ. Дослідіть, як етнічна приналежність впливає на спосіб, яким засуджені

- зображаються в засобах масової інформації. Використовуйте аналіз вмісту для вивчення тенденцій та можливого стереотипного підходу.
5. Методологічний аналіз досліджень з використанням фокус-груп. Обґрунтуйте переваги та обмеження використання фокус-груп у соціальних дослідженнях. Проведіть аналіз публікацій, де використовувалися фокус-групи, з огляду на методологічний підхід та результати.
  6. Мета аналіз ефективності програм соціальної підтримки. Проведіть метааналіз досліджень, що оцінюють ефективність різних програм соціальної підтримки. Зробіть висновки щодо загальних тенденцій та ідентифікуйте чинники, що впливають на успішність таких програм.
  7. Аналіз використання квалітативних даних у соціальних дослідженнях за допомогою програмного забезпечення. Дослідіть, які програми для аналізу квалітативних даних (наприклад, NVivo, MAXQDA) допомагають дослідникам ефективно аналізувати та інтерпретувати текстові дані у соціальних дослідженнях.
  8. Розробка етнографічного дослідження у міграційній сфері. Сплануйте етнографічне дослідження, спрямоване на вивчення життя та досвіду мігрантів у конкретному місці. Обґрунтуйте вибір методів, включаючи спостереження та глибинні інтерв'ю.
  9. Дослідження впливу пандемії на психосоціальний стан населення. Здійсніть аналіз публікацій, що досліджують вплив пандемії COVID-19 на психологічний та соціальний стан людей. Визначте, які методи дослідження використовуються для оцінки психосоціальних наслідків пандемії (опитування, психометричні шкали, аналіз вмісту тощо) та проаналізуйте, які аспекти були виявлені як найбільш суттєві для людей у цей період.
  10. Порівняльний аналіз методології соціальних досліджень у різних країнах. Вивчіть та порівняйте методологічні підходи до соціальних досліджень у двох або більше країнах. Визначте спільні тенденції та відмінності, які можуть бути пов'язані з культурними, історичними та соціальними особливостями кожної країни.
  11. Вплив медіа на формування публічної думки про глобальні проблеми. Дослідіть, як різні типи медіа (телебачення, інтернет, преса) впливають на сприйняття та розуміння глобальних проблем, таких як зміна клімату, бідність, конфлікти тощо. Розробіть методологію збору та аналізу даних, що враховує різні медійні платформи.
  12. Ефективність онлайн-терапії у психологічній допомозі. Проведіть дослідження з вивчення впливу онлайн-терапії на психологічний стан пацієнтів. Порівняйте результати онлайн-терапії з традиційними методами лікування та з'ясуйте, які фактори впливають на успішність такого підходу.
  13. Проведіть мікро дослідження (тему дослідження студент обурює самостійно). Складіть список інформаційних видань (вторинних документів), що здатні забезпечити повномасштабний бібліографічний пошук джерел інформації до Вашого наукового дослідження (курсової роботи).

14. Складіть анотацію та реферат на Вашу наукову (курсону) роботу. Підготуйте до друку тези (статтю) за результатами дослідження з виступом на студентській конференції. Скориставшись інформаційною послугою «Віртуальна бібліографічна довідка», оформіть запит на розробку списку літератури до Вашої курсової роботи
15. Здійсніть бібліографічний пошук джерел (рефератів) із теми Вашої курсової, бакалаврської, дипломної чи магістерської робіт в електронній реферативній базі даних «Україніка наукова» (<http://www.nbuv.gov.ua/db/ref.html>) та пошук авто-рефератів дисертацій в Електронному каталозі наукової літератури за адресою: <http://search.ukrlibrary.org/cgi-bin/search.pl> та оформіть його за вимогами.

Ці індивідуальні навчально-дослідні завдання можуть стати вихідною точкою для більш детального розроблення та виконання дослідницьких проєктів з методології наукових досліджень у соціальній сфері. Зверніть увагу на конкретні інтереси, можливості та актуальні питання, щоб адаптувати завдання під свої потреби.

РОЗДІЛ 4

КОНТРОЛЬНІ ЗАСОБИ ПЕРЕВІРКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРАКТИЧНОЇ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ЗДОБУВАЧ ПРИ ВИКОНАННІ ІНДЗ ПОВИНЕН ДОТРИМУВАТИСЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ, НЕ ДОПУСКАТИ АКАДЕМІЧНИЙ ПЛАГІАТ.

Академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилання (відповідно до ст. 69 Закону України «Про вищу освіту»).

Види академічного плагіату:

- копіювання;
- перефразування;
- компіляція;
- використання інформації (факти, ідеї, формули, числові значення тощо) з джерела без посилання на це джерело;
- подання як власних робіт (тез, аналітичних звітів, письмових робіт, есеїв тощо), виконаних на замовлення іншими особами, у тому числі робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання.

Для навчальної дисципліни «Методологія наукових досліджень в соціальній сфері» навчальним планом передбачено підсумковий контроль у формі заліку та екзамену.

Критерії оцінювання підсумкового контролю (екзамен)

Для навчальної дисципліни «Методологія наукових досліджень в соціальній сфері» за навчальним планом передбачає підсумковий контроль у формі тестових завдань, відводиться 20 балів. Здобувач вищої освіти може скласти екзамен, якщо кількість отриманих впродовж вивчення дисципліни балів не менше як 40. Накопичені здобувачем бали під час вивчення навчальної дисципліни не аналюються, а сумуються. Оцінка за екзамен не може бути меншою за кількість накопичених ним балів.

Бали	Критерії
0 балів	Здобувач вищої освіти не вирішив жодного тестового завдання. Відповіді на запитання відсутні.
1-5 балів	Здобувач вищої освіти правильно вирішив меншість тестових завдань. Відповіді на запитання неповні, невпевнені. Відсутні приклади практичного використання.
6-10 балів	Здобувач вищої освіти правильно вирішив половину тестових завдань, не вміє логічно думати, робити власні висновки. Відповіді на запитання формальні, книжкові. Не наведено прикладів практичного використання в освітньому процесі

11-15 балів	Здобувач вищої освіти правильно вирішив більшість тестових завдань. Відповіді на запитання загалом правильні, проте наявні помилки у визначеннях. Здобувач вищої освіти намагається робити власні висновки, наводить приклади практичного використання в освітньому процесі.
16-20 балів	Здобувач вищої освіти правильно вирішив усі тестові завдання, уміє розмірковувати, робити власні висновки. Відповіді на запитання повні, обґрунтовані, логічно побудовані, з прикладами практичного використання.

Критерії оцінювання за всіма видами контролю

Сума балів	Критерії оцінки
Відмінно (90-100 A)	Здобувач демонструє міцні знання навчального матеріалу в обсязі, що відповідає програмі навчальної дисципліни, правильно й обґрунтовано приймає необхідні рішення в різних нестандартних ситуаціях; реалізує теоретичні положення навчальної дисципліни виконуючи практичні завдання методології наукових досліджень в соціальній сфері. При виконанні практичних завдань проявляє вміння самостійно вирішувати поставлені завдання, активно включається в обговорення, відстоює власну точку зору в питаннях та рішеннях, що розглядаються. Оцінка нижче 100 балів обґрунтовується недостатнім розкриттям теоретичних питань навчальної дисципліни, або тим, що студент проявляє невпевненість в тлумаченні теоретичних положень чи складних практичних завдань.
Добре (82-89 B)	Здобувач демонструє знання, володіння матеріалом в обсязі, що відповідає програмі навчальної дисципліни, робить на їхній основі аналіз можливих ситуацій та вміє застосовувати теоретичні положення при вирішенні практичних задач методології наукових досліджень в соціальній сфері, але припускається несуттєвих помилок. При виконанні практичних завдань, здобувач самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких є незначною.
Добре (74-81 C)	Здобувач на достатньому рівні володіє навчальним матеріалом, знає основні теоретичні положення, що відповідають програмі навчальної дисципліни, аналізує можливі практичні ситуації та вирішує їх, але припускається помилок які усуває за підтримки з боку викладача або однокурсників. Пояснює основні положення, дає правильні відповіді щодо методології наукових досліджень в соціальній сфері при заданій зміні вихідних параметрів. Помилки у відповідях не є системними, впевнено працює за алгоритмом.

<p>Задовільно (64-73 D)</p>	<p>Здобувач розуміє основні положення навчальної дисципліни, котрі є визначальними і орієнтується у напрямі вирішення практичних завдань. Здобувач розуміє практичні завдання, має пропозиції щодо напрямку їх вирішення. Самостійно вирішує завдання за зразком, допускає значну кількість неточностей, помилок, котрі усуває під керівництвом викладача, підтримки з боку однокурсників. Розуміє основні принципи проведення досліджень в сфері соціальної роботи.</p>
<p>Задовільно (60-63 E)</p>	<p>Здобувач поверхнево опанував навчальний зміст, передбачений програмою навчальної дисципліни, володіє основними положеннями на мінімально допустимому рівні. Знання щодо методології наукових досліджень в соціальній сфері несистемні, фрагментарні. Виконання практичних завдань, формалізоване: є відповідність алгоритму, виконує практичні завдання за підтримки з боку викладача зі значними труднощами; демонструє нестійкі навички здійснення дослідження в сфері соціальної роботи, але відсутнє глибоке розуміння логіки методології наукових досліджень в соціальній сфері.</p>
<p>Незадовільно (35-59 FX)</p>	<p>Здобувач має фрагментарні знання, опанувавши менше половини обсягу навчального змісту, передбаченого програмою навчальної дисципліни. Відсутнє цілісне усвідомлення навчального матеріалу. Здобувач працює пасивно, практичні завдання виконує переважно з помилками, виправляє помилки лише при виконанні нескладних практичних завдань. Здобувач допускається до повторного складання екзамену.</p>

Розподіл балів, які отримують здобувачі за результатами поточного і підсумкового контролю

Поточний контроль (практичні заняття, самостійна робота)		Індивідуальні завдання	Разом	Підсумковий контроль (екзамен)	Сума
Теми	Бали				
Змістовий модуль 1					
Тема 1.	0-6				
Тема 2.	0-6				
Тема 3.	0-6				
Змістовий модуль 2					
Тема 4.	0-5				
Тема 5.	0-5				
Тема 6.	0-5				
Тема 7.	0-6				
Тема 8.	0-6				
Тема 9.	0-5				
Тема 10.	0-5				
Тема 11.	0-5				
Всього:		0-20	0-80	0-20	0-100

Шкала оцінювання за всіма видами контролю

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90–100	A	відмінно
82–89	B	добре
74–81	C	
64–73	D	задовільно
60–63	E	
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ»

Тема: Наука як вид людської діяльності

1. Що таке наука? Запишіть визначення науки.
2. Назвіть основні характеристики науки як виду людської діяльності.
3. Які головні відмінності між науковим і ненауковим знанням?
4. Поясніть, що таке емпіричність науки та чому вона важлива.
5. Які основні методи наукового пізнання в соціальних науках?
6. Наведіть приклади дослідницьких методів, що застосовуються у соціальних дослідженнях.
7. Що таке наукова гіпотеза? Як вона перевіряється?
8. Чому важлива систематизація наукових знань у формі теорій?
9. Опишіть роль експерименту у наукових дослідженнях.
10. Яким чином використання статистичних методів сприяє об'єктивності наукових досліджень?
11. Розкрийте сутність понять «індукція» та «дедукція» в науковому пізнанні.
12. Які принципи етичного дослідження в соціальній сфері ви знаєте?
13. Чому важливо дотримуватися принципу наукової об'єктивності?
14. Наведіть приклади дослідницьких проблем, що виникають у соціальних науках та можуть ускладнити науковий процес.
15. Які переваги та обмеження наукового підходу у соціальній сфері?

Тема: Науково-дослідна робота студентів

1. Яке значення має науково-дослідна робота для студентів соціальної роботи?
2. Назвіть основні етапи проведення науково-дослідної роботи студентів.
3. Як визначається тема наукової роботи студента?
4. Які джерела літератури варто використовувати при підготовці науково-дослідної роботи?
5. Що таке науковий керівник і яка його роль у процесі науково-дослідної роботи студента?
6. Як оформляється план науково-дослідної роботи та яка його структура?
7. Які методи дослідження можна використовувати в науково-дослідній роботі студентів соціальної роботи?
8. Що таке апробація результатів дослідження та чому вона важлива?
9. Що таке обґрунтування результатів дослідження та як воно проводиться?
10. Як виконувати аналіз та інтерпретацію отриманих результатів у науково-дослідній роботі?
11. Яка роль науково-дослідної роботи студента в його професійному розвитку?

12. Які можливі шляхи диференціації наукових досліджень студентів у соціальній сфері?

13. Що таке дистанційні форми науково-дослідної роботи та як вони впливають на процес дослідження?

14. Які особливості наукової публікації для студентів і які журнали можуть бути корисними для публікації результатів?

15. Як організувати презентацію результатів науково-дослідної роботи та яка її роль у поширенні знань?

Тема: Кваліфікаційні науково-дослідні роботи студентів

1. Що таке кваліфікаційна науково-дослідна робота студента і яка її мета?

2. Які основні вимоги до оформлення кваліфікаційної науково-дослідної роботи?

3. Які етапи передбачає процес виконання кваліфікаційної роботи?

4. Як обрати тему кваліфікаційної науково-дослідної роботи і які критерії варто враховувати?

5. Які джерела інформації можна використовувати для написання кваліфікаційної роботи?

6. Які методи дослідження можна використовувати у кваліфікаційній науково-дослідній роботі?

7. Як вибрати адекватну та обґрунтовану методологію для дослідження?

8. Чому важлива апробація результатів кваліфікаційної роботи?

9. Як оформити наукові джерела та використані літературні джерела у роботі?

10. Які можливі шляхи диференціації кваліфікаційних науково-дослідних робіт у соціальній сфері?

11. Як забезпечити етичний аспект дослідження у кваліфікаційній роботі?

12. Як підготувати презентацію результатів кваліфікаційної роботи?

13. Які переваги та обмеження участі студентів у наукових конференціях з презентацією результатів?

14. Які можливі шляхи публікації результатів кваліфікаційної роботи?

15. Як впровадження результатів кваліфікаційної роботи може впливати на соціальну сферу?

Тема: Інформаційне забезпечення науково-дослідної діяльності

1. Як важлива інформаційна підтримка у науково-дослідній діяльності?

2. Які джерела інформації можуть бути використані студентами для наукових досліджень у соціальній сфері?

3. Що таке наукова база даних і яка її роль у підготовці науково-дослідних робіт?

4. Як відрізнити достовірні та науково обґрунтовані джерела від ненадійних джерел інформації?

5. Які бібліографічні менеджери та програми можуть допомогти студентам в організації літературних джерел?

6. Як використовувати електронні ресурси та бази даних для пошуку актуальних наукових статей?

7. Чому важливо дотримуватися авторського права та цитування джерел у наукових дослідженнях?

8. Які критерії вибору джерел інформації відповідають вимогам науковості?

9. Що таке систематизація і аналіз інформації у контексті наукових досліджень?

10. Які можливості надає бібліотека для інформаційної підтримки наукових досліджень?

11. Які переваги та обмеження використання Інтернету як джерела інформації у наукових дослідженнях?

12. Що таке наукові репозиторії та яка їх роль у доступі до наукових публікацій?

13. Як визначити достовірність наукового журналу або видавництва?

14. Як можна зберігати та організовувати зібрану інформацію для наукової роботи?

15. Як впровадження сучасних інформаційних технологій допомагає покращити ефективність наукових досліджень у соціальній сфері?

Тема: Пошук, накопичення та обробка наукової інформації

1. Яка роль наукової інформації у соціальних науках та соціальній сфері загалом?

2. Які є основні джерела наукової інформації в соціальних науках?

3. Які критерії важливі для оцінки якості наукових джерел інформації?

4. Як виконується пошук наукової інформації з використанням бібліографічних баз даних та інтернет-ресурсів?

5. Які методи накопичення наукової інформації використовуються в соціальних дослідженнях?

6. Які принципи відбору та зберігання наукової інформації в бібліотеках та архівах?

7. Як визначити адекватність та надійність наукових джерел для використання в дослідженні?

8. Які методи та інструменти використовуються для обробки та аналізу наукової інформації в соціальних дослідженнях?

9. Які етичні аспекти пов'язані з використанням та обробкою наукової інформації?

10. Які можливості та обмеження існують у збиранні інформації з використанням соціальних мереж та онлайн-ресурсів?

11. Які стратегії пошуку та аналізу літератури іноземною мовою використовують дослідники?

12. Як зберегти інформаційну діяльність організації та забезпечити доступ до наукових джерел для дослідників?

13. Які виклики пов'язані з обробкою та аналізом великих обсягів наукової інформації в соціальних науках?

14. Які перспективи використання новітніх технологій у пошуку, накопиченні та обробці наукової інформації?

Тема: Методологія та методи наукового дослідження в соціальній роботі

1. Чому пошук, накопичення та обробка наукової інформації є важливим етапом у наукових дослідженнях?

2. Які основні джерела інформації використовуються у наукових дослідженнях у соціальній сфері?

3. Як визначити актуальність і достовірність джерел інформації для наукових досліджень?

4. Які особливості пошуку наукової інформації через наукові бази даних та електронні ресурси?

5. Як використовувати бібліографічні менеджери та програми для організації літературних джерел?

6. Які критерії відрізняють надійні джерела інформації від ненадійних?

7. Які переваги і обмеження використання Інтернету як джерела інформації для наукових досліджень?

8. Як використовувати бази даних та репозиторії для пошуку наукових статей і публікацій?

9. Як оцінювати якість наукових журналів та публікацій?

10. Чому важливо дотримуватися авторського права і цитування джерел у наукових дослідженнях?

11. Які методи обробки інформації використовуються для аналізу даних у соціальних науках?

12. Як зберігати та систематизувати зібрану наукову інформацію для подальшого використання?

13. Як організувати літературний огляд для наукових досліджень?

14. Як використовувати інформаційні технології для підвищення ефективності пошуку та обробки наукової інформації?

15. Як забезпечити етичний аспект при обробці і використанні наукової інформації у дослідженнях?

Тема: Організація та проведення дослідження в соціальній сфері

1. Що таке організація наукового дослідження і які основні етапи вона включає?

2. Які вимоги до формулювання мети та завдань дослідження в соціальній сфері?

3. Як визначити об'єкт та предмет дослідження у соціальних науках?

4. Які методи збору даних можна використовувати в соціальних дослідженнях?

5. Які переваги та обмеження кожного з методів збору даних (анкетування, спостереження, інтервювання тощо)?
6. Як правильно побудувати вибірку для соціального дослідження?
7. Як враховувати етичні аспекти при проведенні дослідження з людьми в соціальній сфері?
8. Які методи аналізу даних можна використовувати для обробки інформації зібраної під час дослідження?
9. Як оформити дослідницький звіт та яка його структура у соціальних науках?
10. Які можливості та переваги використання інформаційних технологій у проведенні соціальних досліджень?
11. Як забезпечити надійність та об'єктивність результатів дослідження в соціальній сфері?
12. Як враховувати можливі впливи зовнішніх факторів на результати соціального дослідження?
13. Яким чином презентувати результати дослідження та яка їх роль у професійному розвитку в соціальній сфері?
14. Які переваги та обмеження мають дослідження з участю спільнот та зацікавлених сторін у соціальних науках?
15. Які можливості використання результатів дослідження в соціальній роботі та практичному застосуванні?

Тема: Побудова аргументації у науковому дослідженні

1. Що таке аргументація у науковому дослідженні і яка її роль у побудові наукових знань?
2. Які основні елементи аргументації в науковому дослідженні?
3. Які характеристики роблять аргументи переконливими та добре обґрунтованими?
4. Які принципи логічної аргументації використовуються у соціальних дослідженнях?
5. Як відрізнити наукові аргументи від неточних чи необґрунтованих тверджень?
6. Як забезпечити об'єктивність та недискримінацію у побудові аргументації в соціальних дослідженнях?
7. Яким чином побудовані аргументи сприяють досягненню мети дослідження?
8. Як враховувати можливі альтернативні точки зору та контраргументи?
9. Як оцінювати вагомість аргументів у науковому дослідженні?
10. Чому важливо базувати аргументи на емпіричних доказах та даних?
11. Як використовувати теоретичні концепції та підходи для побудови аргументації в соціальних дослідженнях?
12. Яким чином підкріплювати аргументи ілюстративними прикладами та емпіричними даними?

13. Як використовувати логічні операції (аналогія, аналіз, синтез тощо) у побудові аргументації?

14. Які можливості та переваги використання графічних зображень для підкріплення аргументів?

15. Яким чином забезпечити чіткість та послідовність у побудові аргументації в науковому дослідженні?

Тема: Академічне письмо та академічна доброчесність наукових досліджень

1. Що таке академічне письмо і яка його роль у наукових дослідженнях у соціальній сфері?

2. Які основні вимоги до академічного письма та оформлення наукових досліджень?

3. Як використовувати наукову літературу та інші джерела інформації у наукових дослідженнях?

4. Які особливості цитування джерел та літературних джерел у наукових роботах?

5. Як відрізнити цитування, парафразування та плагіат у наукових дослідженнях?

6. Чому важлива академічна доброчесність та етика у проведенні наукових досліджень?

7. Як уникнути плагіату та інших порушень академічної доброчесності?

8. Які переваги має письмове викладення результатів наукових досліджень у вигляді статей, доповідей чи монографій?

9. Як структурувати науковий текст та які складові повинні бути включені до вступу, основної частини та висновків дослідження?

10. Як формулювати наукові тези, гіпотези та дослідницькі запитання у науковому дослідженні?

11. Як підготувати науковий абстракт та ключові слова для наукової роботи?

12. Як організувати науковий дискурс і структурувати аргументи у науковому дослідженні?

13. Як забезпечити чіткість та логічність наукових роздумів у тексті дослідження?

14. Чому важлива рецензія та взаємоперегляд наукових робіт?

15. Які основні правила оформлення бібліографічного списку і посилань у наукових дослідженнях?

Тема: Захист та оцінювання кваліфікаційної роботи

1. Що таке кваліфікаційна робота в соціальній сфері і яка її роль у професійній підготовці?

2. Які основні вимоги до написання та оформлення кваліфікаційної роботи?

3. Як підготуватися до захисту кваліфікаційної роботи?

4. Які етапи включає процедура захисту кваліфікаційної роботи?
5. Що таке доповідь і як викласти основні результати дослідження під час захисту?
6. Як відповідати на запитання членів комісії під час захисту кваліфікаційної роботи?
7. Як оцінюється якість кваліфікаційної роботи та захисту?
8. Як забезпечити аргументованість та переконливість презентації під час захисту?
9. Чому важлива взаємодія з науковим керівником під час підготовки кваліфікаційної роботи?
10. Як забезпечити наукову обґрунтованість своєї роботи та розкрити актуальність теми?
11. Як використовувати підтримку літературних джерел та авторитетних дослідників у кваліфікаційній роботі?
12. Які можливості та переваги використання графічних зображень та діаграм у презентації результатів дослідження?
13. Як оцінити власні досягнення та здобутки у підготовці кваліфікаційної роботи?
14. Чому важливо вміти адекватно оцінювати позитивні та негативні аспекти своєї роботи?
15. Які можливості використання отриманих знань та навичок у подальшій професійній діяльності?

ГЛОСАРІЙ

А

Абзац – частина тексту, позначена відступом на початку першого рядка і, як правило, не заповнена до кінця останнім рядком. Може складатися з кількох речень, що утворюють змістову єдність. Слово «абзац» вживається також у значенні абзацного відступу.

Абревіатура (від лат. *abbreviatio* – скорочую) – скорочення слова чи словосполучення, вживане в усному та писемному мовленні; складається з початкових літер чи кількох літер скорочених слів (напр., НСЖУ – Національна спілка журналістів України, НАН – Національна академія наук).

Абстрагування – прийом мислення, що передбачає відображення в людській свідомості предметів і явищ об'єктивної дійсності, мисленого відокремлення від їхніх другорядних властивостей і відносин та виділення загальної ознаки, що характеризує клас предметів.

Автореферат – наукове видання у вигляді брошури, що вміщує авторський варіант реферативного викладу проведеного ним наукового дослідження. Авторський аркуш (авторський лист) — умовна одиниця вимірювання обсягу текстової та ілюстративної інформації літературного твору, що використовується у видавничій справі і є основою для обліку праці автора, укладача, рецензента та ін. Один авторський аркуш дорівнює 40 000 друкованих знаків прозового тексту (враховуючи цифри, розділові знаки, проміжки між словами), чи 40 кілобайтам комп'ютерного тексту в DOS-форматі (разом із проміжками), чи 700 віршованим рядкам, чи 3 000 см² площі ілюстративного матеріалу на сторінках видання. Обсягом авторського аркуша можна вважати 22 сторінки друкованого тексту за умови приблизно 1800 знаків на сторінку.

Аксиома – істинне положення, яке приймається без логічного доказу, в силу безпосередньої переконливості для визначеної групи науковців – наукової школи.

Аксиоматизація – процес побудови наукової теорії, при якому деякі твердження-аксіоми, що є певними науковими знаннями, приймаються без подальших доказів, а потім використовуються як відправні початкові положення.

Аксиоматичний метод – спосіб побудови наукової теорії, при якому деякі твердження (аксіоми) приймаються без доведень і тоді використовуються для отримання решти знань.

Аксиоматичний метод – це засіб побудови наукової теорії, при якому без доведення приймаються деякі твердження (аксіоми), а потім використовуються для доведення інших тверджень (теорем) за логічними правилами.

Алгоритм – (за лат. формою імені середньоазіатського математика аль-Хорезмі *Algoritmi*) – система операцій, які здійснюються за суворо визначеними правилами, котра приводить до рішення поставленого завдання. У процесі навчання на основі алгоритму вчитель створює різні пам'ятки для учнів, схеми аналізу явищ і фактів, що вивчаються.

Аналіз (від грец. *analysis* – розкладання, розчленування) – мислене або практичне (фізичне) розчленування цілого на окремі частини, складові елементи. Аналіз може бути аксіологічний (з позиції тієї чи іншої ціннісної системи), генетичний (аналіз генетики системи, механізмів наслідування), дескриптивний чи описовий (починається від структури в напрямку функцій і мети), якісний (аналіз системи з погляду якісних особливостей, характеристик), кількісний (з погляду формального підходу, кількісних характеристик), конструктивний (починається з мети обраної системи і проходить через функції до структури), причинно-наслідковий (з'ясування причин, що сприяли виникненню конкретної ситуації, а також наслідків їх розгортання), прогностичний (вироблення прогнозів і шляхів їх реалізації щодо ймовірного, потенційного і бажаного майбутнього), ретроспективний (аналіз систем минулого та їх впливу на історію), системний (сукупність методів, прийомів та алгоритмів застосування системного підходу в аналітичній діяльності), структурний (аналіз структури системи як сукупності зв'язків між окремими частинами цієї системи, з'ясування значення окремих елементів для існування структурованого цілого), функціональний (з погляду виконуваних функцій) та ін.

Аналогія – міркування, в яких із подібності двох об'єктів за окремими ознаками робиться висновок про їх подібність і по інших ознаках. Використовується при висуненні гіпотез, дає поштовх до висловлювання припущень.

Анкетування – один із засобів письмового опитування значної кількості респондентів за повною схемою анкети або опитувального листа.

Анотація (від лат. *anotare* – зауваження, примітка) – коротка узагальнююча характеристика книжки або її частини, статті, рукопису тощо. Подає стисло інформацію про зміст праці, відомості про автора та читацьке призначення. Анотація може також містити витяги з рецензій або посилання на них, викладати коротку історію даного твору. Анотації подаються у видавничих проспектах, бібліографічних картках, на звороті титульної сторінки книжки

або збірника. У газетах і журналах анотація є формою рецензування та популяризації твору.

Апробація (від лат. *approbation* – схвалення, визнання) – схвалення, затвердження; обговорення наукових положень і висновків на наукових конференціях, симпозіумах, засіданнях тощо.

Аргумент – положення, що використовується для доказу істинності тези.

Аргументація (лат. *argumentum* – логічне доведення, *argumentation* – наведення аргументів) – обґрунтування будь-якого положення, судження. В науці головним аргументом виступає думка, істинність якої доведена суспільною практикою, самоочевидними аксіомами.

Б

База даних – сукупність взаємопов'язаних даних, організованих відповідно до загальних єдиних правил описування, зберігання та маніпулювання. Бакалавр (*Bachelor*) – назва академічного ступеня (кваліфікації), що присуджується після завершення першого етапу (підрівня) 5-го рівня за Міжнародною стандартною класифікацією освіти, першого циклу вищої освіти та відповідає 6-му рівню Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя. Здобуття кваліфікації (академічного ступеня) бакалавра зазвичай потребує 180–240 кредитів ЄКТС.

Бібліографічні видання – показують, що видано з питання, яке цікавить дослідника.

Бібліографічні дані, бібліографічні відомості – конкретні відомості про документ (його автора, назву, місце та рік видання, кількість сторінок, зміст та ін.), що використовуються при складанні бібліографічного опису документа та в інших формах бібліографічної характеристики.

Бібліографічний опис – інформаційна діяльність з підготовки інформації про витвори друку й письменності.

Бібліографічне посилання — це сукупність бібліографічних відомостей про цитований або згадуваний у тексті наукової чи ІЗ навчальної роботи документ. Бібліографія (грец. *biblion* – книга і *grapho* – пишу) – галузь науково-практичної діяльності, яка полягає в підготовці і поширенні науково-систематизованої інформації про книги та інші видання з метою впливу на їх використання. Продукцією бібліографічної діяльності є бібліографічні посібники. Відповідно до функцій бібліографія поділяється на підрозділи: державна (національна), призначенням якої є облік і реєстрація всіх творів друку в країні, створення на цій основі універсальних джерел бібліографічної

інформації; науково-допоміжна, рекомендаційна, галузева, краєзнавча бібліографія; видавничо-книготоргова; поточна і ретроспективна; бібліографія бібліографії.

Бібліотека (грец. *biblion* – книга і *theke* – сховище) – установа культури, що здійснює комплектування, збирання, збереження і суспільне використання творів друку, а також інших носіїв інформації (рукописів, рідкісних речей, мікрофільмів тощо).

Бесіда – метод отримання інформації на основі словесної комунікації дослідника з респондентом

В

Валідність – 1) адекватність і дієвість методики (тесту). валідність є важливим критерієм тесту, що характеризує точність вимірювання досліджуваної властивості. Визначається кореляцією результатів тесту з іншими критеріями вимірюваної властивості; 2) визначення вірогідності вимірюваного явища, процесу, якості. Одна із складових надійності соціологічної інформації. Під валідністю розуміють ступінь відсутності в інформації теоретичних помилок, тобто помилок, пов'язаних з хибністю вихідних теоретичних положень при розробці методики досліджень, з невідповідною числовою моделлю емпіричної системи, яка вивчається. Інформація вважається валідною, якщо дослідник вимірює саме ту властивість об'єкта, яку й потрібно було виміряти.

Вербальна інформація – та, що повідомляється усно.

Верифікація (від. лат. *verus* – істинний і *facio* – роблю) – перевірка істинності, емпіричне підтвердження чи спростування теоретичних положень науки шляхом зіставлення їх із досліджуваними об'єктами, даними спостережень та експериментів.

Видання – твір друку, що має самостійне поліграфічне оформлення, встановлені вихідні дані і призначений для поширення вміщеної в ньому інформації. Видання академічне – найповніше наукове видання, що містить критично встановлений текст і його варіанти оснащені ґрунтовним коментарем і довідковим апаратом. Види моніторингу – моніторинг середовища, моніторинг стратегії, моніторинг діяльності, моніторинг впливу.

Визначення – логічний закон, що дозволяє відрізнити, знаходити, конструювати певний об'єкт або формулювати нове значення певного знакового вираження або уточнювати значення уже існуюче, зафіксоване в мові.

Вимір – сукупність дій, які виконуються за допомогою засобів вимірювань із метою знаходження числового значення вимірюваної величини у прийнятих

одиницях вимірювання. Вимірювання – операція, в основі якої лежить порівняння об'єктів за певними подібними властивостями чи ознаками з використанням кількісних характеристик.

Висновки – положення, що виносяться дослідником на обговорення науковою спільнотою, синтез накопиченої в основній частині наукової інформації, послідовний, логічний, чіткий виклад головних результатів.

Вихідні відомості – сукупність даних, які характеризують видання і призначенні для його оформлення, бібліографічної обробки, статистичного обліку й інформування читача.

Вихідні дані – дані, які включають в себе місце випуску видання, назву видавництва, рік випуску.

Відгук (на наукову роботу) – це висновки уповноваженої особи (кількох осіб) про наукові роботи, вистави, фільми, представлені на розгляд чи до захисту.

Відкриття – здобуття принципово нового знання винятково важливого для науки і практики.

Вступ – структурна частина основного тексту, яка є початковою главою. Має на меті орієнтувати читача в подальшому викладі, підготувати до засвоєння основного тексту. Оформлення педагогічного дослідження у вигляді курсової роботи, дипломного проекту тощо починається зі вступу, в якому розкриваються актуальність, об'єкт, предмет, проблема, мета, завдання дослідження, формулюється гіпотеза, описуються методи наукового пошуку. Вчений – спеціаліст з конкретної області науки, який виробляє, аналізує й доводить ті чи інші закони.

Г

Генезис (від грец. genesis – походження) – процес створення та становлення будь-якого природного чи соціального явища.

Гіпотеза (від грец. hypothesis – основа, припущення) – наукове припущення щодо пояснення явища дійсності, яке потрібно довести на практиці та обґрунтувати теоретично.

Гіпотетичний метод – передбачає розробку наукової гіпотези на основі вивчення фізичної, хімічної чи будь-якої іншої суті досліджуваного явища за допомогою описаних вище способів пізнання.

Гносеологія – вчення про сутність і закономірності пізнання. Графік (від грец. *graphicos* – письмовий, зображений) – 1) зображення за допомогою ліній кількісної залежності якогось процесу, явища тощо; 2) у математиці – графічні функції, тобто крива на площині, що зображує залежність функції від аргументу.

Д

Дані – відомості про факти, події, поняття, ідеї чи команди, подані у формалізованому вигляді, зручному для зберігання, обробки, пересилання та інтерпретації користувачами інформаційної системою.

Дедукція – форма достовірного умовиводу від загального положення до часткового, в якому висновок про окремі випадки множинної сукупності робиться на основі знання про загальні властивості всієї множини.

Джерело – писемна пам'ятка, документ, на основі якого будується наукове дослідження.

Деталізувати (від франц. *detail* – подробиця) – докладно, з усіма деталями, подробицями розробляти, з'ясовувати, розповідати що-небудь.

Дефініція (від лат. *definition* - визначаю) – стисле, наукове визначення певного поняття, що містить у собі найістотніші ознаки визначуваного поняття; тлумачення слова.

Дилема (від грец. *dilemma* – подвійний засновок) – 1) логічне судження з двома висунутими протилежними положеннями, що суперечать одне одному і виключають можливість третього; 2) необхідність вибору між двома (звичайно небажаними або важко здійсненими) можливостями.

Дискусія (від лат. *discussio* – розгляд, дослідження) – широке публічне обговорення певного суперечливого наукового, політичного чи іншого питання за зібранні, в розмові, засобах масової комунікації; перен. – спір, суперечка окремих осіб, співбесідників.

Діаграма (від грец. *diagramma* – малюнок, креслення) – графічне зображення, що наочно, у вигляді певних геометричних фігур показує співвідношення між різними величинами, які порівнюються.

Діалектика (від грец. *dialektike* – мистецтво вести бесіду) – вчення про найбільш загальні закони розвитку природи, суспільства і пізнання; заснований на цьому вченні універсальний метод мислення і діяльності.

Довідково-інформаційний фонд – це сукупність упорядкованих первинних документів і довідково-пошукового апарату, призначених для задоволення інформаційних потреб.

Довідково-пошуковий апарат – це сукупність упорядкованих вторинних документів, створюваних для пошуку першоджерел.

Додатки – включення таблиць, формул, схем, якщо вони суттєво полегшують розуміння роботи.

Доказ – обґрунтування (встановлення) істинності будь-якого твердження за допомогою інших тверджень, істинність яких доведена.

Доктрина – вчення, наукова теорія, керівний теоретичний принцип. Документ – матеріальний об'єкт, що містить фіксовану інформацію для її збереження і використання.

Доповідь – публічне повідомлення на визначену тему, яке містить аналітичні матеріали вивчення тої чи іншої теми, яке потребує поглибленого розуміння її доповідачем і вміння користуватися різноманітними джерелами, аналізувати емпіричний матеріал і дані наукових досліджень. Доповідь сприяє формуванню у доповідача навичок дослідницької роботи, розширює діапазон його пізнавальних інтересів. При оцінці доповіді учителю/викладачу необхідно звертати увагу на володіння матеріалом, його зміст, культуру мовлення доповідача і оформлення самої доповіді. Компоненти змісту доповіді: мета доповіді; план повідомлення, систематизація висхідних даних, висновки та узагальнення.

Дослід – частина експерименту, виконана при певному значенні одного або декількох факторів.

Дослідження – це процес дослідження певного об'єкта (предмета або явища) за допомогою наукових методів, яке має на меті встановлення закономірностей його виникнення, розвитку і перетворення в інтересах раціонального використання у практичній діяльності людей.

Достовірність – це достатня правильність, доказ того, що названий результат (закон, сукупність фактів) є істинним, правильним.

Е

Евристика – наука, що вивчає способи наукового пошуку і здійснення наукових відкриттів.

Експеримент – (лат. *experimentum* – проба, дослід) – метод наукового пізнання, що передбачає цілеспрямований процес отримання об'єктивних наукових даних щодо сутності, динаміки, особливостей існування та розвитку досліджуваних явищ і процесів.

Експеримент активний – під час виконання якого дослідник може, за своїм бажанням, змінити рівень факторів і активно втручатись у процес дослідження.

Експеримент багатофакторний – під час якого на об'єкт дослідження одночасно діють декілька змінних факторів.

Експеримент однофакторний – під час якого визначається вплив на об'єкт дослідження тільки одного змінного фактора.

Експеримент пасивний – експеримент яким не можливо керувати, його умови проведення змінюються без участі дослідника.

Емпіризм – напрям у філософії, який єдиним джерелом пізнання вважає чуттєве сприймання і досвід.

Емпіричний метод – метод дослідження при якому здійснюється процес накопичення фактів.

Емпіричний рівень дослідження – спостереження і дослідження конкретних явищ, експеримент, а також узагальнення, класифікація та опис результатів дослідження і експерименту, впровадження їх у практичну діяльність людей.

Енциклопедія (грец. *encyclopaedia* – коло знань) – науково-довідкове видання, яке об'єднує в алфавітному або систематичному порядку найістотнішу інформацію з усіх (універсальна енциклопедія) або окремих (галузеві) галузей знань.

Ерудиція (від лат. *eruditio* – ученість, освіченість) – глибокі знання у певній галузі знань чи в багатьох галузях; обізнаність.

Есе (від франц. *essai* – спроба) – жанр художньо-публіцистичної, науково-популярної творчості, характерний вільним, не обов'язково вичерпним, але виразно індивідуальним трактуванням теми.

Еталон (від франц. *etalon* – кілок, паличка для вимірювання)

Етапи роботи – покрокове виконання написання роботи.

Задача наукова – дослідницьке завдання, що вирішується шляхом встановлення невідомих раніше закономірностей, особливостей чи явищ. Задача ідентифікації (опису) – математичний опис призначених зв'язків між вхідними, змінними і вихідними характеристиками процесів.

Закон – філософська категорія, що відображає істотні, загальні, необхідні, стійкі, повторювані відношення залежності між предметами і явищами об'єктивної дійсності, що впливають з їхньої сутності.

Засоби науки – методи мислення, емпіричного дослідження, а також технічні засоби.

Збірник – це видання, яке складається із окремих робіт різних авторів, присвячених одному напрямку, але з різних його галузей. Збірник – видання, яке охоплює ряд творів одного (авторський) або кількох (колективний збірник) авторів. Виділяють альманах, антологію, хрестоматію.

Знання – це перевірений практикою результат пізнання дійсності, адекватне її відбиття у свідомості людини.

Зміст – все те, що можна сприйняти; або сприйняти і осмислити; або сприйняти, осмислити і оцінити.

Зміст поняття – сукупність ознак, які об'єднані в цьому понятті.

I

Ідеал (від франц. *ideal*) – взірць досконалості будь-чого в будь-якій сфері, що виробляється мисленням людини у відповідних суспільних умовах.

Ідеалізація – конструювання об'єктів, яких немає в дійсності або які практично не здійснились, наділення об'єктів властивостями, які відповідають ідеалу.

Ідентичність (від лат. *identicus* – однаковий, тотожний) – тотожність, рівнозначність предметів або понять.

Ідея – це продукт людського мислення, форма духовнопізнавального відображення дійсності, спрямована на її перетворення. В ній відображається не лише об'єкт вивчення, але й усвідомлюється мета та її практичне втілення. Оволодіваючи масами людей, ідея здатна ставати великою перетворюючою матеріальною силою.

Ідея наукова – інтуїтивне пояснення явища без проміжкової аргументації, без усвідомлення всієї сукупності зв'язків, на основі яких робиться висновок. Ієрархія (від грец. *hieros* – священний і влада) – розташування частин або елементів цілого в послідовності від вищого до нижчого.

Ілюстрація – пояснення словесної інформації наглядними прикладами(зображеннями).

Імплікаційна шкала – шкала виміру та оцінки отриманих даних, які градуються за кількістю або інтенсивністю ознак.

Індекс (від лат. index – показчик, список, перелік, каталог) 26 – 1) список, показчик, перелік чогось; 2) цифровий показник послідовних змін якогось економічного явища; 3) система умовних позначень (буквенних, цифрових), напр., бібліотечнобібліографічний, поштовий тощо.

Індукція – метод дослідження та спосіб міркування, при яких загальний висновок будується на основі часткових посилянь.

Інновації — (від англ. – нововведення) – запровадження нових форм організації праці й управління, що охоплює не тільки окреме підприємство, а й їхню сукупність.

Інтелект (від лат. intellectus – пізнання, розуміння) – спосіб мислення, раціонального пізнання (на відміну від емоційних здібностей, як от: воля, інтуїція, уява тощо).

Інтелектуальна власність – система відносин, що виникають з приводу привласнення ідеальних об'єктів, виражених в об'єктивованих інтелектуальних продуктах, втілених у науковотехнічних, літературних та мистецьких творах; сукупність виключних прав особистого немайнового і майнового характеру на результати творчої інтелектуальної діяльності; санкціоновані суспільством та державою поведінкові відносини щодо результатів інтелектуальної діяльності у науково-технічній, літературній та мистецькій сферах.

Інтервал (від лат. intervallum – проміжок (часу), відстань) – перерва, проміжок, пауза, відстань.

Інтерпретація (від лат. interpretation – тлумачення, пояснення) – 1) сукупність значень (смислів), що надаються тим або іншим елементам (висловлюванням, символам, формулам і т.д.), певній теорії – найчастіше це значення використовується в математиці, логіці, теорії пізнанні, методології науки.

Інтуїція – спроможність безпосереднього розуміння істини. Результати інтуїтивного пізнання з часом логічно доводяться і перевіряються практично. Інформативний реферат – короткий письмовий виклад однієї наукової праці, що стиснуто висвітлює її зміст.

Інформаційне забезпечення – процес задоволення потреб конкретних користувачів в інформації, заснований на використанні спеціальних методів і засобів її одержання, обробки, нагромадження і видачі.

Інформаційний продукт – сукупність уніфікованих інформацій та послуг поданих в стандартизованому вигляді. Інформаційний ринок – це система економічних, організаційних і правових відносин щодо продажу і купівлі інформаційних ресурсів. Інформація – дані, які являються для людини новими.

Істина – вірне, адекватне відображення предметів і явищ дійсності, відтворення їх так, як вони існують поза межами нашої свідомості. Істина об'єктивна за змістом, але суб'єктивна за формою, як результат діяльності людського мислення.

Істина абсолютна – знання, які тотожні своєму предмету і які не спростовуються подальшим розвитком пізнання та практики.

Істина відносна – знання, яке в принципі правильно, але не повно відображає дійсність.

Істина об'єктивна – знання про дійсність, які не залежать від людини.

Історичний метод – дає змогу дослідити виникнення, формування і розвиток процесів і подій у хронологічній послідовності з метою виявлення внутрішніх і зовнішніх зв'язків, закономірностей і суперечностей.

Інтелектуальна власність – 1) система відносин, що виникають з приводу привласнення ідеальних об'єктів, виражених в об'єктивованих інтелектуальних продуктах, втілених у науковотехнічних, літературних та мистецьких творах; сукупність виключних прав особистого немайнового і майнового характеру на результати творчої інтелектуальної діяльності; санкціоновані суспільством та державою поведінкові відносини щодо результатів інтелектуальної діяльності у науково-технічній, літературній та мистецькій сферах; 2) основний штатний склад працівників установ, підприємств, професійних і суспільних організацій, усіх галузей економіки.

К

Каталог бібліотечний – покажчик друкованих видань, які є в бібліотеці. Каталог предметний – містить дані про наявну літературу з певного предмета та інформацію про її згруповані за предметними рубриками, які теж розташовані в алфавітному порядку.

Категорія – форма логічного мислення, в якій розкриваються внутрішні, суттєві сторони і відносини досліджуваних предметів. Категорії пов'язані з вирішенням основного питання філософії: відношення мислення та буття. Основні категорії: матерія, свідомість, рух, простір і час, якість і кількість, зміст і форма тощо.

Класифікація – система співвідпорядкованих понять (класів, об'єктів) будь-якої галузі знання чи діяльності людини, як засіб для встановлення зв'язків між цими поняттями чи класами об'єктів.

Кліше (від франц. *cliche*, бук. відбиток) – 1) ілюстраційна з1 друкована форма; 2) шаблонна фраза, мовний штамп.

Колоквіум – це форма колективних зустрічей, де, як правило, обмін думками вчених різних напрямів, тобто це форма невимушеної дискусії, але де є офіційні доповідачі.

Комплекс (від лат. *complexus* – зв'язок) – сукупність зв'язків предметів, дій, явищ або особливостей, що складають одне ціле.

Компіляція (лат. *compilatio* – крадіжка, грабіж) – неоригінальний, несамостійний твір (літературний чи науковий), запозичення чужих праць. Такий характер мають передусім науково-популярні твори, деякі види коментарів, словників тощо.

Компетенції – відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки учня, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплений результат.

Комплексний підхід – створює можливість досліджувати ринкову ситуацію як об'єкт, що має різні прояви.

Комунікація (від лат. *communicatio* – зв'язок, повідомлення) – 1) спілкування, що ґрунтується на взаєморозумінні; повідомлення, інформація від однієї людини до іншої або кількох інших; 2) масова комунікація – процес поширення інформації за допомогою технічних засобів.

Конкретизація – вивчення предметів або явищ у всій якісній різнобічності реального існування, при цьому досліджується стан об'єктів у зв'язку з певними умовами їхнього існування й історичного розвитку. Конкретизувати (від франц. *concretiser* лат. *concretus* – згущений) – робити більш наочним, уточнювати. Конспект (від лат. *conspectus* – огляд) – короткий письмовий виклад змісту книги, статті, промови, лекції тощо.

Конструктивний (від франц. *constructif*) – той, що стосується певної конструкції; необхідний для створення певної будови; засадничий, творчий.

Консультація (від лат. *consultatio* – звертання за порадою, прощу поради) – 1) порада, пояснення, настанова спеціаліста; 2) форма навчання, коли викладач проводить бесіду з учнями чи студентами, щоб розширити і поглибити їхні знання; 3) нарада фахівців з якого-небудь питання; 4) установа, що організує надання порад спеціалістами із певних питань (напр., консультація юридична, психологічна і т.ін.).

Контекст (від лат. *contextus* – тісний зв'язок, з'єднання) – 1) уривок тексту, що має закінчену думку, необхідний для визначення сенсу певного слова або фрази, які входять до його складу; 2) перен. у контексті – з урахуванням чого-небудь.

Конференція (від лат. *conferentia, confere* – збираю в одне місце) – збори, нарада представників наукових, державних, освітніх та інших організацій, партій, держав тощо.

Конформізм (від лат. *conformis* – подібний, відповідний) – 1) пристосуванство, пасивне сприйняття норм і правил, панівних думок тощо, некритичне ставлення до загальників, тенденцій, авторитетів; 2) учення англіканської церкви.

Концепція – система поглядів на будь-що, головна думка при визначенні мети та завдань дослідження шляхів його проведення. Проведений задум, конструктивний принцип різних видів діяльності.

Координація (від лат. – з, разом і розташування в порядку) – узгодження, зв'язок, приведення у певну відповідність окремих елементів. Копірайт (від англ. *copyright* – букв. право відтворення) – 1) знак охорони, застереження авторського права; 2) право автора якогось твору на авторське ім'я, право на його використання; авторське право.

Корекція (від лат. *correctio* – виправлення, поліпшення) – виправлення, поліпшення чогось (наприклад тексту).

Креативність – творчість як вид діяльності; спрямованість на творення позитивного в умовах вільного вибору і творчої свободи.

Критерій (від грец. *kriterion* – ознака) – ознака істинності, на підставі якої дається оцінка, пізнання, керування, оптимізація і т.д.

Курсив (від нім. *kursiv* – скоропис) – похилий друкарський шрифт, подібний до рукописних літер; використовується для виділення частини тексту. Курсова робота – робота студента, виконана як підсумок навчання на певному курсі. Сприяє розвитку ініціативи і самостійності, передбачає систематизацію, закріплення та розширення теоретичних знань студента, оволодіння навичками самостійної, теоретичної, експериментальної роботи, роботи з комп'ютерною технікою, користування літературними джерелами тощо.

Л

Лабораторний експеримент – це дослідження в штучному середовищі, для чого об'єкт дослідження переноситься зі свого природного середовища в обстановку, що дає змогу досягти вищого ступеня точності в спостереженні за його поведінкою.

Логіка (від грец. *logike* – слово, поняття, розум, роздумування) – 1) наука про закони та форми мислення; 2) хід міркувань, побудова висновків; 3) внутрішня закономірність, зумовленість, (напр., логіка розвитку подій).

М

Магістр – 1) у Стародавньому Римі посадова особа; пізніше в Європі – голова деяких світських і церковних установ; у деяких країнах учений ступінь, середній між бакалавром і доктором наук. Присуджується особам, які закінчили університет або прирівняний до нього навчальний заклад, пройшли додатковий курс навчання (1–2 роки), склали спеціальні екзамени й захистили магістерську дисертацію; 2) назва академічного ступеня (кваліфікації), що присуджується після завершення другого етапу (підрівня) 5-го рівня за Міжнародною стандартною класифікацією освіти або другого циклу вищої освіти в болонській класифікації. Зазвичай реалізація магістерської освітньої/навчальної програми вимагає попередньої освіти на бакалаврському підрівні, циклі (у цьому разі потребує 60–120 кредитів ЄКТС). У певних випадках можлива інтегрована магістерська підготовка в межах двох етапів (підрівнів, циклів) на базі повної (завершеної) середньої освіти (сумарно 300–360 кредитів ЄКТС).

Магістрант (від лат. *magistrandus* – навчаю) – особа, що склала екзамен на звання магістра, але ще не захистила дисертації.

Магістерська робота – самостійне дослідження, виконане студентом на завершальному етапі навчання в університеті. Є кваліфікаційним документом, на підставі якого Державна екзаменаційна комісія визначає рівень теоретичної підготовки випускника, його готовність до самостійної роботи за фахом, 37 приймає рішення про присвоєння кваліфікації.

Мета наукового дослідження – це всебічне та достовірне вивчення об'єкта, процесу або явища, їх структури, зв'язків та співвідношення на основі наукових принципів і методів пізнання, а також отримання і впровадження корисних результатів.

Метод (від грец. *methodos* – спосіб пізнання) – спосіб досягнення мети, сукупність прийомів та операцій теоретичного, практичного освоєння дійсності, спосіб певним чином організованої людської діяльності. Методи можуть бути: аналогій, гіпотетичний, закономірності, ідеалізації, індукції і дедукції, виключень, класифікації, контрольних запитань, моделювання, «мозкової атаки», нормативний, відбору, парадоксу, проб, ранжування, синтезу, систематизації, спрощення, фокусування, формалізації, екстраполяції, емпатії тощо.

Метод аналогії – висновок про предмет або явище, якого доходять на підставі його подібності з іншими, уже відомими.

Метод дослідження – засіб досягнення мети, пізнання явищ дійсності в їх взаємозв'язку і розвитку. Спосіб відтворення досліджуваного об'єкту або предмету.

Метод ідеалізації – мислене конструювання об'єктів, яких немає в дійсності, або які практично нездійсненні.

Метод наукового пізнання – спосіб пізнання, дослідження явищ природи і суспільного життя. Це також сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретного завдання.

Метод статистичного моделювання – це числовий метод розв'язування математичних задач за допомогою моделювання випадкових величин. Методика – це фіксована сукупність прийомів практичної діяльності, що призводить до заздалегідь визначеного результату.

Методика експерименту – сукупність методів і прийомів, за допомогою яких буде виконане завдання дослідження.

Методологія (від грец. *methodos* – спосіб пізнання і *logos* – вчення) – вчення про способи організації і побудови теоретичної і практичної діяльності людини.

Методологія наукового пізнання – учення про принципи, форми й способи науково-дослідницької діяльності.

Мислення – це опосередковане й узагальнене відображення в мозку людини суттєвих властивостей, причинних відношень і 39 закономірних зв'язків між об'єктами або явищами.

Модель – це представлення реального об'єкта, системи або поняття у вигляді, що відрізняється від його реального стану існування.

Модель аналогова – це пристрій, в якому відбуваються фізичні явища, що мають однаковий з реальним об'єктом математичний опис, але різну фізичну природу.

Модель фізична – це зменшена (або збільшена) і спрощена копія реального об'єкта, виконана в заданому масштабі.

Моделювання (від франц. *modeler* – ліпити, формувати) – метод пізнання явищ і процесів, що ґрунтується на заміні, теоретичній або експериментальній, об'єкта досліджень (оригіналу) подібним до нього (моделлю).

Моніторинг (від англ. *monitoring* – спостереження) – спостереження, оцінка і прогноз системи або її навколишнього середовища.

Монографія – виклад результатів усебічного вивчення однієї проблеми або теми, які належать одному авторові або невеликій групі авторів.

Н

Навчальна література – це підручники, навчальні посібники, 40 навчально-методична література.

Навчальне видання – неперіодичне видання, що містить систематизовані відомості наукового і прикладного характеру, у формі, зручній для викладання і вивчення.

Наука – система знань об'єктивних законів природи, суспільства і мислення, які отримуються і перетворюються в безпосередню продуктивну силу суспільства в результаті спеціальної діяльності людей.

Наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на отримання і виконання нових знань.

Наукова доповідь – документ, що містить виклад результатів опублікованої науково-дослідницької роботи.

Наукова і науково-технічна експертиза – діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз науково-технічного рівня об'єкта експертизи і підготовка обґрунтування висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів. Наукова

ідея – форма відображення у мисленні нового розуміння об'єктивної реальності.

Наукова інформація – це одне із загальних понять науки, що означає певні відомості, сукупність якихось даних, знань тощо.

Наукова картина світу (НКС) — це сукупність загальних уявлень про структуру того чи іншого фрагмента об'єктивної реальності, що визначається даною наукою і лежить в основі теоретичної діяльності в даній науці.

Наукова концепція — це форма тлумачення основної ідеї теорії, система поглядів на певне явище, спосіб його розуміння й тлумачення.

Наукова новизна – наукові результати, що оцінюються за такими критеріями, як: вперше отримано, удосконалено, здобуло подальший розвиток.

Наукова проблема – конкретне питання, що виникає, коли наявних знань не достатньо для вирішення конкретного завдання, і спосіб, за допомогою якого можна здобути відомі знання, невідомий.

Наукова робота – дослідження з метою одержання наукового результату.

Наукова стаття – є одним із видів публікацій, в якій подаються проміжні або кінцеві результати, висвітлюються конкретні окремі питання за темою дослідження, фіксується науковий пріоритет автора, робить її матеріал надбанням фахівців.

Наукова тема – задача наукового характеру, яка потребує проведення наукового дослідження.

Наукова теорія – система абстрагованих понять та тверджень, що являє собою ідеальне відображення дійсності.

Наукова школа – неформальна творча співдружність в межах будь-якого наукового напрямку висококваліфікованих дослідників, об'єднаних спільністю підходів.

Наукове дослідження – цілеспрямоване вивчення явищ і процесів, аналіз впливу на їх різноманітні фактори, а також вивчення взаємодії між явищами з метою отримання переконливо доведених і корисних для науки і практики рішень з максимальним ефектом.

Наукове пізнання – це самостійна, цілеспрямована діяльність, яка складається з таких компонентів: пізнавальної діяльності спеціально підготовлених груп

людей, які досягли певного рівня знань, навичок, розуміння; об'єктів пізнання; предмета пізнання; особливих методів та засобів пізнання; сформованих логічних форм пізнання та мовних засобів; результатів пізнання, що виражаються в законах, теоріях, наукових гіпотезах; цілей, що спрямовані на досягнення істинного пізнання.

Наукове передбачення – прогноз, завбачення, провіщення певних явищ, за якими здійснюється спостереження, і базується на узагальненні теоретичних і експериментальних даних і обліку об'єктивних закономірностей розвитку цих явищ.

Науковий апарат – це основні положення, котрі визначають спрямованість, логіку та умови підготовки і проведення дослідження.

Науковий документ – носій, на якому зафіксовані наукові дані або науково-технічна інформація з обов'язковим посиланням на те, де, ким і коли він був створений.

Науковий напрям – сфера наукових досліджень наукового колективу, спрямованих на вирішення значних завдань у певній галузі наук.

Науковий огляд – це текст, який містить синтезовану інформацію певного характеру з якогось питання або низки питань, вибрану з певної кількості спеціально відібраних для цієї мети первинних документів.

Науковий результат – нове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях наукової інформації у формі звіту, наукової праці, наукової доповіді, наукового повідомлення про науководослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття тощо.

Науковий реферат – короткий усний або письмовий виклад наукової теми (питання), складений на підставі проведеного наукового дослідження, огляду одного або кількох літературних джерел.

Науковий факт (від. лат. *factum* – зроблене) – складова наукового знання, що відображає об'єктивні властивості речей і процесів, на основі яких визначаються закономірності явищ, вибудовують теорії, формулюють закони.

Науково-дослідний процес – організований комплекс дій, спрямований на одержання нових знань, що розкривають суть процесів і явищ у природі та суспільстві, з метою використання їх у практичній діяльності людей.

Науково-організаційна діяльність – діяльність, що спрямована на методичне, організаційне забезпечення та координацію наукової, науково-технічної та науково-педагогічної діяльності.

Науково-педагогічна діяльність – педагогічна діяльність у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти III– IV рівня акредитації, пов'язана з науковою та (або) науковотехнічною діяльністю.

Науково-прикладний результат – нове конструктивне чи технологічне рішення, експериментальний зразок, закінчене випробування, розробка, яка впроваджена або може бути впроваджена у суспільну практику. Науково-прикладний результат може бути у формі звіту, ескізного проекту, конструкторської або технологічної документації на науково-технічну продукцію, натурального зразка тощо.

Науково-технічна діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань у всіх галузях техніки і технологій. Її основними формами (видами) є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектноконструкторські, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науковотехнічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням наукових і науково-технічних знань до стадії практичного їх використання.

Науково-технічна інформація – відомості про документи і факти, отримані у ході наукової, науково-технічної, виробничої і суспільної діяльності.

Наукознавство – розділ науки, який вивчає закономірності її функціонування і розвитку, структуру і динаміку наукової діяльності, взаємодію науки з іншими сферами матеріального і духовного життя суспільства.

Наукометрія – галузь наукознавства, яка займається статистичними дослідженнями структури і динаміки наукової інформації. Неопублікований документ – не поданий для широкого (публічного) використання документ.

Новизна – властивість інформації, яка визначає кількість придатної для використання – незастарілої інформації. Критерієм її є період напівстаріння. У педагогічній практиці трактується як нове явище, яке відрізняється від масового досвіду за основними своїми характеристиками.

О

Об'єкт (від лат. *objectus* – предмет) – 1) зовнішній світ, що існує поза нами, незалежно від нашої свідомості і є предметом пізнання, практичної дії суб'єкта; 2) предмет, явище, на які спрямована якась діяльність (напр., об'єкт дослідження) тощо.

Об'єкт дослідження – процес або явище, яке породжує проблемну ситуацію і обране для дослідження.

Об'єктивність – 1) принцип пізнання, що ґрунтується на 46 визнанні дійсності в її реальних закономірностях і загальних формах; відповідність об'єктивній дійсності, неупередженість; 3) причетність до об'єктивного пізнання.

Обліково-видавничий аркуш – це одиниця обліку друкованого твору, що дорівнює, як авторський аркуш, 40 000 друкованих знаків прозового тексту, 700 рядкам віршованого тексту або 3000 см² рекламного ілюстрованого тексту.

Обсяг поняття – це коло тих предметів, на які це поняття поширене.

Огляд (науковий) – науковий документ, що містить систематизовані дані з певної тематики, отриманий в результаті аналізу першоджерел і призначений для ознайомлення із сучасним станом певних наукових проблем і перспективами їх розвитку. Аналітичний огляд містить критичну оцінку інформації, поданої у досліджуваних матеріалах; реферативний огляд існує у вигляді реферату з використанням низки первинних документів; тематичний огляд складений на підставі аналізу первинних матеріалів, об'єднаних однією темою.

Ознаки – такі вияви особливостей змісту, форми, що, як правило, свідчать про шкідливість чи корисність предмета, явища і можуть бути сприйняті, осмислені та оцінені людиною як позитивні, негативні, цінні, небезпечні чи безцінні взагалі.

Ознаки науки: 1) наявність систематизованого знання (наукової концепції); 2) наукова проблема, об'єкт, предмет; 3) практична значущість.

Опис — найпростіший фактофіксуючий метод, результатом якого є знання про окремі сторони, ознаки, відношення предметів та явищ.

Опитування – дає змогу отримати як фактичну інформацію, як і оцінні данні, проводиться в усній або письмовій формі.

Оригінал (науковий) (від франц. original і лат. originalis – походження) – 1) рукописний або друкований документ, підписаний автором або керівником відповідної установи, організації.

Основне завдання науки – відкриття законів існування та розвитку природи, суспільства, мислення і процесу пізнання. Для реалізації такого завдання наука

оперує такими методами: збір, аналіз, узагальнення фактів; систематизація отриманих знань; пояснення суті явищ і процесів; прогнозування подій, явищ і процесів; встановлення напрямків та форм практичного використання отриманих знань.

П

Пам'ять – здатність до відтворення минулого досвіду, одна з основних здатностей нервової системи, що дозволяє тривалий час утримувати інформацію про події навколишнього світу та реакції організму.

Парадигма (від грецького *paradeigma* – приклад, взірець) – поняття сучасної науки, яке означає особливий спосіб організації наукових знань щодо того чи іншого бачення світу та відповідні зразки або моделі дослідження. Зміна парадигми розглядається наукою як революція.

Періодичне видання – це журнали, бюлетені та інші видання з різних галузей науки і техніки з викладом матеріалу в популярній доступній формі.

Пізнання – це обумовлений перш за все суспільноісторичною практикою процес здобуття і розвитку знання, його постійне поглиблення, розширення, вдосконалення та відтворення.

Пілотажне дослідження – (анг. *pilot* – досвід, установка) – пробно-пошукове дослідження, що проводиться до початку активного застосування розробленого методичного апарата з метою його доопрацювання, уточнення. У процесі пілотажного дослідження встановлюється необхідний об'єм вибірки, уточнюються деталі анкет, тестів, організаційні форми проведення дослідження тощо. Пілотажне дослідження – дуже важлива частина в планування будь-якого експериментально-психологічного і 50 педагогічного дослідження; воно допомагає визначити головне направлення, принципи організації і методів основного дослідження, уточнює найбільш важливі гіпотези. Більш вживаним є термін «пошуковий експеримент».

Плагіат (лат. *plagio* – викрадаю) – зумисне привласнення авторства на чужий твір (літератури, живопису, науки тощо) в цілому або його частини. Особа, що постраждала від плагіату, має право на цивільно-правовий захист авторства, зокрема на відшкодування збитків, публікації в пресі про допущене порушення.

План (від лат. *planum* – площина) – система взаємопов'язаних завдань, що визначають строки, порядок і послідовність виконання програм, окремих робіт, операцій; порядок, послідовність викладу матеріалу.

Планування експерименту – це вибір та умов проведення дослідів, необхідних і достатніх для розв'язання поставленого завдання зі заданою точністю. Побічний доказ – логічний ланцюжок умовиводів і висновків, при яких доводиться помилковість відхилення тези, і на цій основі робиться висновок про його істинність.

Повідомлення – форма, в якій передається інформація в процесі комунікації; впорядкована послідовність відомостей (даних), призначена для передачі в комунікативно-інформаційному процесі (зокрема й науковому).

Поняття – думка, що узагальнює та виокремлює предмети, явища за певними ознаками, відображає суттєві його якості, результат узагальнення суттєвих ознак об'єкта, сукупність поглядів на що-небудь.

Порівняння – це процес зіставлення предметів або явищ дійсності з метою встановлення схожості чи відмінності між ними, а також знаходження загального, притаманного, що може бути властивим двом або кільком об'єктам дослідження.

Порівняльно-історичний метод – спосіб дослідження різних явищ, при якому на основі встановлення подібності цих явищ по формі робиться висновок про їх генетичну спорідненість, тобто про їх спільне походження.

Посібник – книжка або наочне приладдя, карта і т. ін., що використовуються в процесі навчання; взагалі довідкове видання з певної галузі знань.

Постулат – це твердження, яке сприймається в межах певної наукової теорії, як істина без доказовості і виступає в ролі аксіоми.

Посилання (виноска) – уривок, витяг з якого-небудь твору, на який посилаються у викладі, з точною назвою джерела (автор, назва праці, місце і час видання, сторінка).

Пошукова задача – знаходження найбільш ефективного шляху, що веде до задоволення вимог, які виникають, наприклад, під час оброблення нових деревних матеріалів.

Пошукові дослідження – пошук шляхів створення нової технології й техніки й нових способів, запропонованих на основі фундаментальних досліджень.

Пояснення – з'ясування особливостей ситуації, розкриття мотивів, причин певних процесів, явищ, подій.

Правило – умова, якої необхідно дотримуватися, виконуючи певну дію. Праксеологія (від грец. πράξις – дія та грец. λογία – мова, вчення) – галузь досліджень, що вивчає людську діяльність, зокрема в аспекті її ефективності.

Предмет дослідження – все те, що знаходиться в межах об'єкту дослідження у визначеному аспекті пізнання. Це досліджувані з певною метою властивості, ставлення до об'єкту. Конкретне матеріальне явище, що сприймається органами чуття.

Предмет науки – пов'язані між собою форми руху матерії або особливості їх відображення у свідомості людей. Прикладні наукові дослідження – наукова чи науковотехнічна діяльність, спрямована на одержання і використання знань для практичних цілей.

Принципи – (від лат. principium – начало, основа) – вихідний пункт теорії; те, що становить основу певної сукупності знань. Існують принципи: загального зв'язку, ієрархії, нормативності, оптимальності, розвитку, системності, управління, формалізації, цілісності та ін.

Природний експеримент – це експеримент, коли дослідник не вибирає і не готує заздалегідь незалежну змінну, а також не здійснює активного втручання у звичайний хід досліджуваного процесу або явища, а тільки спостерігає за його ходом і чекає поки в ньому самостійно виникне така ситуація, яка відіграє роль незалежної змінної.

Причинно-наслідковий зв'язок – філософська категорія для позначення генетичного зв'язку явищ матеріального світу, із яких одне (причина) зумовлює інше (наслідок).

Проблема (від грец. problema – задача) – знання про незнання, питання чи комплекс питань, що виникають у процесі пізнання і вимагають відповіді; у широкому значенні – складне теоретичне або практичне питання, яке потребує вивчення і вирішення; у науці – суперечлива ситуація, що виступає у вигляді різнорідних позицій у поясненні певних явищ, об'єктів, процесів і вимагає адекватної теорії для її вирішення.

Прогноз (від грец. – передбачення) – ймовірне науково обґрунтоване судження про перспективи, можливі ситуації, становище того чи іншого явища у майбутньому, про альтернативні шляхи і терміни їх здійснення.

прогнозування – спеціальне наукове дослідження конкурентних перспектив розвитку будь-якого явища; процес наукового передбачення майбутнього стану предмета чи явища на основі аналізу його минулого й сучасного,

систематична, науковообґрунтована інформація про якісні і кількісні характеристики розвитку цього предмета чи явища в перспективі.

Програма (від грец. programma – оголошення, розпорядження, указ) – план діяльності; виклад основних положень і цілей діяльності політичних партій тощо; короткий виклад змісту навчальної дисципліни; упорядкована послідовність дій для ЕОМ, що реалізує алгоритм вирішення певних задач.

Прямий доказ – логічний ланцюжок висновків і умовиводів, де останньою ланкою є теза.

Публікація – (в перекладі з лат. «Publicato» – оголошую всенародно, оприлюднюю) – це доведення інформації до громадськості за допомогою преси, радіомовлення; розміщення в різних виданнях (газетах, книгах, підручниках).

Р

Реальність (від лат. realis – дійсний) – те, що існує насправді; об'єктивна реальність; все існуюче, тобто матеріальний світ і всі його ідеальні продукти. Критерієм реальності об'єктів, процесів, подій, фактів, явищ, властивостей і т.д. виступає суспільна практика.

Резюме – короткий висновок, що містить основні положення доповіді, промови, наукові праці, дискусії.. Вказівка на зміст первинної роботи, гранично лаконічна, може бути у вигляді одного речення. Розміщується в кінці статті і містить інформацію оцінного характеру.

Релятивність – відносність людських знань.

Реферат (від лат. refero – повідомляю) – стислий письмовий або усний публічний виклад змісту однієї або кількох наукових праць, що стосуються певної проблеми чи літературного твору.

Рецензія – стаття, що аналізує та оцінює який-небудь твір, наукову працю тощо; критичний розбір твору, праці з метою рекомендації їх до друку, захисту і т.ін.

С

Самоконтроль – інтегративна здатність аналізувати і оцінювати власну поведінку та діяльність із метою перевірки досягнутих результатів та приведенні їх у відповідність із поставленими цілями, суспільно значущими нормами, правилами, еталонами, а також суб'єктивними вимогами та уявленнями.

Самоконтроль – невід’ємний регулятивний компонент будь-якої цілеспрямованої діяльності (ігрової, навчальної, виробничої). Що більш значущою є для особистості мета і що важче її досягнути, то більшу роль відіграють процеси самоконтролю.

Самореалізація – прагнення людини до якомога повнішого виявлення і вияву своїх можливостей, нахилів, здібностей, якостей особистості, як одне з виражень соціальних потреб людини. Успішна самореалізація передбачає наявність сприятливих соціально-історичних умов розвитку особистості в тому чи іншому суспільному середовищі. Початком процесу самореалізації є перші етапи соціалізації індивіда.

Самостійна робота – навчальна діяльність студентів, спрямована на вивчення й оволодіння матеріалом навчального предмета без безпосередньої участі викладача.

Семінар (від лат. *seminare* – розсадник) – форма групових занять із певної дисципліни або теми при активній участі слухачів, студентів, учнів.

Символ (від грец. – знак, пізнавальна прикмета) – ідея, образ або об’єкт, що має власний зміст і одночасно подає в узагальненій, нерозвиненій формі дещо інший зміст.

Симпозіум (від лат. *symposium*, грец. *symposion*) – 1) нарада з певного питання; 2) у стародавніх греків і римлян – бенкет з музикою, розвагами, бесідою. Синтез (від грец. *synthesis* – складання) – об’єднання раніше виокремлених частин у ціле, в якому протиріччя і протилежність послаблюються або знімаються.

Система (від грец. *systema* – утворення) – сукупність елементів, що перебувають у певних зв’язках один із одним і з середовищем, утворюючи при цьому певну цілісність, єдність.

Систематизувати – приводити в певну систему, розташовувати у визначеному порядку, встановлювати певні закономірності.

Системний аналіз – вивчення об’єкта дослідження як сукупності елементів, котрі утворюють систему.

Системний підхід – принцип пізнавальної і практичної діяльності, що ґрунтується на системному відображенні дійсності.

Ситуаційний підхід – аналіз результатів функціонування системи у різних ситуаціях, вивчення динаміки зміни цих результатів.

Слово ключове – слово або словосполучення, що найбільш повно відображає зміст і суть наукової праці або її частини.

Спостереження – це метод цілеспрямованого дослідження об'єктивної дійсності, в тому вигляді, в якому вона існує в природі та суспільстві і доступна безпосередньо для сприйняття людиною без втручання в неї.

Сприйняття – це відображення в мозку людини властивостей предметів чи явищ, які сприймаються його органами чуття в якийсь відрізок часу і формують первинний чуттєвий образ предмету, явища.

Стандарт (від англ. standard – норма, зразок, мірило) – в широкому значенні: зразок, еталон, модель; нормативно-технічний документ із стандартизації, що встановлює комплекс норм, правил, вимог до об'єкта стандартизації, затверджується компетентним органом.

Статистика (від лат. status – держава) – вид суспільної діяльності, спрямований на отримання, обробку й аналіз інформації, що характеризує політичні закономірності суспільства в усьому різноманітті, у нерозривному зв'язку з якісним змістом; галузь суспільних наук, де подаються загальні питання виміру й аналізу масових кількісних відношень і взаємозв'язків.

Стиль (від лат. stilus, грец. stylos – паличка для письма) – індивідуальна манера, своєрідні ідейно-художні особливості митця; функціональний різновид літературної мови (напр., науковий, художній, публіцистичний тощо); 3) особливості мовлення, побудова мовлення згідно з нормами синтаксису тощо.

Структура (від лат. structura – побудова, розміщення) – упорядкованість відношень, що зв'язують елементи системи і б0 сприяють її рівновазі; спосіб організації системи, тип зв'язків.

Судження – 1) розумова дія, що реалізує ставлення мовця до змісту висловлюваного; 2) це форма думки про певний предмет чи явище.

Сутність – те найважливіше, найцінніше чи найсуттєвіше в змісті, формі, ознаках чи функціях предмета, істот, явища і т. ін., що складає його найвищу значимість і цінність (на момент пізнання його людиною або й взагалі).

Схема (від грец. schema – вид, форма) – 1) умовне креслення, що розкриває принцип побудови або функціонування чого-небудь; зображення або опис у

загальних рисах; попередній план; абстрактне, спрощене зображення чогось, загальна готова формула.

Т

Таблиця – перелік даних, числових даних, зведених у визначену систему, розміщеним по графам.

Теза (від грец. *thesis* – положення, твердження) – коротко сформульовані основні положення доповіді, лекції, повідомлення, монографії, дисертації. 61
Тезаурус (від грец. *thesaurus* – скарб) – 1) тип словника, що подає лексичний склад мови в повному обсязі; 2) в інформатиці – повний систематизований набір даних у будь-якій сфері знання, що дозволяє людині або обчислювальній машині орієнтуватися в ній.

Тема (від грец. *thema* – основа, положення) – предмет судження, зображення, дослідження, обговорення (напр., тема дисертації, лекції і т.д.), наукове завдання, що належить до конкретної галузі наукового дослідження.

Тенденція (від лат. *tendere* – спрямовую) – напрямок розвитку будь-якого явища або процесу, певні зміни неоднозначного характеру.

Теорія (від грец. *theoria* – розгляд, міркування, вчення) – система достовірних знань про дійсність, що описує, пояснює, передбачає явища конкретної предметної галузі.

Теорія наукова – система достовірних, глибоких та конкретних знань про дійсність, що має струнку логічну структуру та діє цілісне уявлення про об'єкт.

Теорія пізнання (гносеологія) – вчення про природу пізнання та його можливості, основні закономірності, форми та методи пізнання людиною навколишньої дійсності.

Теоретичний рівень дослідження – висунення і розвиток наукових гіпотез і теорій, формулювання законів та виведення з них логічних наслідків, зіставлення різних гіпотез і теорій. Основними методами теоретичного рівня наукового пізнання є аксіоматичний, гіпотетико-дедуктивний методи, ідеалізація, єдність логічного та історичного, сходження від абстрактного до конкретного.

Термін (від лат. *terminus* – межа, кордон) – слово або словосполучення, що має точно позначити поняття і його зв'язки з іншими поняттями в межах певної сфери.

Тест (від англ. test – випробування) – завдання, що має коротку стандартну форму і за допомогою результатів якого можна судити про психофізіологічні та інші характеристики особистості або робити короткі соціологічні висновки.

Тестування – різновид вибіркового опитування, яке проводиться з метою виявлення суттєвих ознак об'єкта, засобів його функціонування, використовується в лабораторних експериментах, коли масове опитування через анкетування неможливе.

Технологія – (гр. techne – мистецтво, майстерність + logos – учення) – сукупність знань про способи та засоби здійснення тих чи інших процесів; сукупність форм, методів, прийомів і засобів передачі соціального досвіду, а також технічне оснащення цього процесу; системний метод проектування, реалізації, оцінки, корекції і подальшого відтворення навчального процесу, а також технічне забезпечення цього процесу. Освітня технологія повинна відображати сучасний рівень науково-педагогічних знань, використовувати ефективні методи навчання і виховання, а також доступні технічні засоби навчання (ТЗН); повинна гарантувати стовідсоткове досягнення поставленої мети навчання і виховання; усі освітні технології повинні бути забезпечені об'єктивними методиками контролю якості процесу формування особистості.

Титульний аркуш – елемент книги, брошури, журнального видання, на якому розміщується заголовок видання, прізвища авторів, найменування видавничої організації, місце і рік видання і т.ін.

У

Узагальнення – логічна дія, в процесі якої здійснюється перехід від одиничного до загального. Узагальнення відбувається шляхом абстрагування при утворенні понять, суджень, теорії.

Умовивід – це така форма мислення, в результаті якої з одного або кількох суджень, що відображають зв'язки і відношення предметів об'єктивної дійсності виводиться нове судження, міркування, нова думка, що містить вже нове знання про досліджувані предмети, явища, процеси.

Умовивід безпосередній – це коли на основі окремих випадків від одного судження приходять до іншого; в опосередкованих судження перехід від одного судження до іншого здійснюється через посередництво третього судження.

Умовивід дедуктивний – це виведення окремих випадків з якого-небудь загального положення.

Умовивід індуктивний – це коли на основі окремих випадків приходять до загального положення.

Упорядкування – авторська праця, що полягає в доборі, систематизації, обробці матеріалів для включення в збірник. Якщо збірник включає твори, що охороняються авторським правом, упорядник здобуває право на нього за умови дотримання прав авторів цих творів.

Уява – психічний процес, що полягає у створенні людиною нових образів, думок, на основі її попереднього досвіду. Особливим видом уяви є мрія.

Ф

Факт (від лат. *factum* – здійснене, виконане) – поняття, що означає наявність певної реальності, на протигагу вигаданому, уявному; у методології науки – одиниця емпіричного знання, що співвідноситься з гіпотезою і теорією). У звичайному вживанні – синонім поняття істина, подія, результат. В науці – знання, достовірність якого доведена; особливого виду пропозиції, що фіксують емпіричні знання (найчастіше в логіці й методології науки). Факт науковий – реальність, дійсність, складовий елемент основи наукового знання, віддзеркалення об'єктивних властивостей речей і процесів. Характерні властивості наукового факту новизна, точність, об'єктивність, достовірність. На основі фактів будуються теорії, виводяться закони.

Фактор (від лат. *factor* – той, що робить) – чинник, рушійна сила, причина певного явища, процесу.

Феномен (від грец. *phainomenon* – те, що з'являється) – явище, в якому спостерігається певна суть; 2) рідкісне, незвичайне явище або видатна, виняткова людина.

Фіксація, фіксування (від франц. *fixation* – закріплювання, установлення) – запис, реєстрація, установлення чого-небудь.

Форма – зовнішній вигляд і внутрішня будова (структура) предметів, явищ, процесів, людей тощо або їх змісту.

Форма доказу (або демонстрація) – спосіб зв'язку аргументів між собою і з тезою, логічна послідовність переходу від аргументу до аргументу, а потім до тези.

Формалізація – метод вивчення різноманітних об'єктів шляхом відображення їхньої структури в знаковій формі за бб допомогою штучних мов.

Формула (від лат. formula – образ, вид) – 1) точне загальне визначення певного правила, закону тощо; узагалі будь-яке визначення, виражене стисло; 2) матем., фіз. – сукупність величин, виражених числами та літерами і пов'язаних між собою за допомогою спеціальних знаків (напр., алгебраїчна формула).

Фрагмент (від франц. fragment – уламок, шматок) – уривок певного тексту чи твору (в науці, мистецтві, літературі тощо).

Фундаментальні наукові дослідження – науково-теоретична та (або) експериментальна діяльність, спрямована на одержання нових знань про закономірності розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язку.

Функції – природні чи штучні призначення предметів, істот, явищ, людей, процесів тощо. Безпосередні цілі науки - це отримання знань про навколишній світ, передбачення процесів і явищ дійсності на основі законів, які нею відкриваються. У широкому розумінні її мета - теоретичне відображення дійсності. Наука створена для безпосереднього виявлення істотних сторін всіх явищ природи, суспільства і мислення.

Х

Хрестоматія (від грец. chrestos – корисний і вивчаю) – навчальна книга, укладена із систематично підібраних матеріалів (художніх, публіцистичних, наукових та ін.) творів або їх уривків.

Ц

Цитата (від нім. zitat, від лат. cito – наводжу, проголошую) – буквально відтворені фрагменти чужої промови, вислову чи статті для підтвердження власного погляду, полеміки з цитованим автором.

Ш

Шифр (від франц. chiffre – цифра) – у бібліотечній справі – умовне позначення місця книги на бібліотечних полицях, документальних матеріалів – у книгосховищі.

Шкала (від нім. skala і лат. scalae – драбина) – 1) у вимірювальних приладах – лінійка (або циферблат) із поділками; низка величин у висхідному чи низхідному порядку; 3) перен. – про певні зіставляювальні явища, поняття, властивості.

Школа (від лат. Schola, грец. schole – дозвілля, учена бесіда) – 1) навчально-виховний загальноосвітній заклад; 2) напрям у науці, мистецтві, літературі, суспільно-політичній думці, що ґрунтується на спільних поглядах, принципах тощо; 3) перен. – набуття певного досвіду і сам набутий досвід.

Шрифт (від нім. schrift – писати) – 1) написання, накреслення літер; 2) полігр. – комплект літер, розділових, математичних та інших знаків, які використовують при набиранні текстів для друку.

Я

Якість – 1) сукупність характеристик навчального продукту, послуги, програми, курсу або закладу; 2) філософська категорія, що виражає невіддільну від буття і об'єкта його істотну визначеність, б8 завдяки якій він є саме цим, а не іншим об'єктом. Якість відбиває стійкі зв'язки складових елементів об'єкта, характеризує його специфіку, що дає можливість відрізнити один об'єкт від інших. Саме завдяки якості кожен об'єкт існує і мислиться як щось відмежоване від інших об'єктів. Разом з тим якість виражає і те загальне, що характеризує весь клас однорідних об'єктів.

Якість людських ресурсів (робочої сили) – сукупність людських характеристик, що виявляються в процесі взаємодії в системі суспільних відносин і праці та містять кваліфікацію, особисті і ділові риси працівника.

Якість процесу освіти – сукупністю якостей освітнього процесу, організованого в тій чи іншій освітній системі, що поновлюють пристосування до реалізації основної мети з формування особистості.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна :

1. Академічне письмо: навч. посібник / Уклад. Ревуцька С.К., Зінченко В.М. Кривий Ріг : , 2019. 130 с.
2. Дослідження у соціальній роботі: Антологія [упор. Т. Семигіна]. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2021. 203 с.
3. Зацерковний В.І. Методологія наукових досліджень : навч.посіб. Ніжин : НДУ ім.М.Гоголя, 2017. 236с.
4. Основи наукових досліджень : навчальний посібник / Марта Мальська, Наталія Паньків. Львів : Видавництво ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 226 с.
5. Повідайчик О., Жиленко Р. Методи досліджень у соціальній роботі: навчальний посібник. Ужгород: видавництво ПП «АУТДОРШАРК», 2018. 164 с.
6. Тулайдан В.Г. Основи наукових досліджень: навч. посібник. Ужгород : УжНУ, 2017. 105 с.

Допоміжна :

1. Паскаль О.В., Крамаренко К.О. Діагностика рівня готовності молоді до батьківства. Науковий вимір соціальних та педагогічних проблем сьогодення: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. серед студентів та молодих науковців, 14 грудня 2018 року /редкол. І.М.Богданова та ін. – Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2018. - С. 77-84.
2. Паскаль О.В., Using opportunities of coaching technologies in professional self-development of future specialists of socioeconomics sphere.Современные тенденции в педагогическом образовании и науке Украины и Израиля: путь к интеграции – Израиль : Ариель університет Центр, - 2018. – С.175-182.
3. Паскаль О.В., Бадьїна Д.М. Діагностика рівня підготовленості студентів – соціальних працівників до використання можливостей соціальних мереж в майбутній професійній діяльності. Науковий вимір соціальних та педагогічних проблем сьогодення. *збірка наукових праць /редкол. І.М.Богданова та ін.* Одеса : видавець Вадим Букаєв, 2021. С. 12-19.
4. Паскаль О.В., Баландюк К.І. Діагностика готовності студентів - соціальних працівників до роботи з дітьми вулиці. Науковий вимір соціальних та педагогічних проблем сьогодення. *збірка наукових праць /редкол. І.М.Богданова та ін.* Одеса : видавець Вадим Букаєв, 2019. С. 21-29.
5. Паскаль О.В., Баландюк К.І. Діагностика готовності студентів - соціальних працівників до роботи з дітьми вулиці. Науковий вимір соціальних та педагогічних проблем сьогодення. *збірка наукових праць /редкол. І.М.Богданова та ін.* Одеса : видавець Вадим Букаєв, 2019. С. 21-29.
6. Паскаль О.В., Бевзюк М.В. Діагностика успішності в процесі зміни соціального статусу дітей молодшого шкільного віку. Науковий вимір соціальних та педагогічних проблем сьогодення. *збірка наукових праць /редкол. І.М.Богданова та ін.* Одеса : видавець Вадим Букаєв, 2021. С. 9-14.

7. Паскаль О.В., Колбіна Л.А. Богданова І.М. Профілактика синдрому емоціонального вигорання среди спеціалістів соціономічної сфери. *Georgian Medical News: ежемісячний научний журнал (под патронатом Тбіліського державного медичного університету)*. - № 6 (291). – Тбілісі-Нью-Йорк, 2019. – С. 136-145.
8. Паскаль О.В., Колбіна Л.А. Діагностика виявлення рівня впливу толерантності студентського колективу на адаптацію першокурсників. *Інноваційна педагогіка*. 2021. № 32. Т. 1. С. 90-94.
9. Паскаль О.В., Колбіна Л.А. Діагностика рівня готовності до вагітності й батьківства в молодих людей. *Інноваційна педагогіка*. 2020. № 29. С. 60-65.
10. Паскаль О.В., Коровіна К. Можливості методів арт-терапії у роботі соціального працівника. *Студентські соціальні ініціативи: реалії та перспективи: збірка наукових праць / редкол. І.М.Богданова та ін.* - Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2019. - С. 113-119.
11. Паскаль О.В., Стойко В.О. Організація соціально-орієнтованого процесу позакласної роботи щодо формування соціально значимих якостей старшокласника. *Науковий вимір соціальних та педагогічних проблем сьогодення. збірка наукових праць /редкол. І.М.Богданова та ін.* Одеса : видавець Вадим Букаєв, 2019. С. 173-185.
12. Паскаль О.В., Шарапова Г.Ю. Дослідно-експериментальна робота з формування соціальних навичок у підлітків в умовах інтернатного закладу. *Науковий вимір соціальних та педагогічних проблем сьогодення. збірка наукових праць /редкол. І.М.Богданова та ін.* Одеса : видавець Вадим Букаєв, 2019. С. 185-190.

Інформаційні ресурси

1. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт.
2. URL : <http://www.mon.gov.ua>
3. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний сайт URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>
4. Одеська національна наукова бібліотека : офіційний сайт. URL : <http://odnb.odessa.ua/>.
5. Бібліотека Університету Ушинського : офіційний сайт. URL : <https://library.pdpu.edu.ua/>